

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ
POLITOLOGIE A MEZINÁRODNÍ VZTAHY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vztahy mezi státy Osy v letech 1936-1939

Petr Eliáš

Konzultant: Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.

Praha 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně, použil jen uvedené prameny a literaturu a v textu řádně vyznačil jejich použití. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 18. května 2007

Petr Eliáš

Obsah

ÚVOD	4
1. Vývoj do roku 1936	5
1.1. Německo před rokem 1936	5
1.2. Itálie před rokem 1936	9
1.3. Japonsko před rokem 1936	13
1.4. Shrnutí	18
2. Italsko-německé sbližování a vytvoření osy Berlín-Řím	20
2.1. Sbližování Německa a Itálie	20
2.2. Vytvoření osy Berlín-Řím	24
3. Japonsko-německé sbližování a pakt proti Kominterně	28
3.1. Sbližování Německa a Japonska	28
3.2. Pakt proti Kominterně	31
4. Vytvoření Osy Berlín-Řím-Tokio	36
5. Japonsko-německé vztahy v Ose	39
6. Italsko-německé vztahy v Ose	43
6.1. Anšlus Rakouska, Sudetská krize a Mnichovská konference	43
6.2. Německo-italské vztahy po Mnichovské konferenci, Ocelový pakt	49
ZÁVĚR	55
ABSTRACT	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
SCHVÁLENÝ PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	66

ÚVOD

V roce 1936 se Hitlerovo Německo sblížilo s Itálií a Japonskem. Vytvořilo tak dva první, bilaterální svazky, jež se později prohloubily a daly alianci těchto tří států název Osa Berlín-Řím-Tokio. Proč se ale spojily právě tyto tři státy?

Do vypuknutí války, jež se později stala světovou, zbývaly ještě tři roky. Co se dělo ve vztazích mezi těmito třemi státy během té doby? Jaké byly jejich vzájemné vztahy, měly společné zájmy? Vykazovaly shodu a prohlubování, nebo se spíše každý stát snažil o provozování vlastní politiky a sledování vlastních cílů?

Domnívám se, že v případě poslední položené otázky platí spíše druhá možnost. Signatáři smluv jednali v řadě případů svévolně a nebrali ohledy na své závazky a spojence. Snahy prohloubit spojení či vytvořit pevnou frontu při prosazování svých cílů se objevovaly spíše jen tehdy, když se zdálo být výhodnější (ne-li potřebné) najít si a mít spojence, což se například týkalo Itálie po roce 1936 (a jejího vztahu k Německu) či Japonska v roce 1936 (a krátce před tím). Stejně snahy lze zaznamenat v situacích, kdy samostatný postup selhával, jako u Japonska po porážkách v bojích s rudou armádou na hranicích mezi Sovětským svazem a japonským Mandžukuem.

Pokusím se odpovědět na tyto otázky a ukázat skutečný stav na analýze mezistátních vztahů států Osy, na jednáních na nejvyšší úrovni, návštěvách hlavních představitelů, průběhu sepsání smluv, reakcích ostatních na jednostranné kroky jednoho z aktérů, či na uvažování a postojích nejvyšších státních reprezentantů.

Tato studie může posloužit jako příklad těm, kdo si myslí, že může být výhodné vytvářet aliance a dohody se státy s podobnými charakteristikami, jaké mělo nacistické Hitlerovo Německo, fašistická Mussoliniho Itálie nebo militaristické Japonsko.

Nejprve uvedu situaci v těchto třech státech od konce první světové války do roku 1936 a zdůrazním faktory, které se hlavní měrou přičinily o sblížení právě těchto tří států. Poté se

zaměřím na konkrétní sbližování a sepsání prvních smluv (jimiž byly německo-italská osa Berlín-Řím a německo-japonský pakt proti Kominterně), jež se staly základem Osy.

V další kapitole se budu věnovat vývoji v německo-italských a německo-japonských vztazích po podpisu těchto smluv a jejich písemně stvrzenému splynutí při přistoupení Itálie k paktu proti Kominterně a vytvoření Osy Berlín-Řím-Tokio.

Následující dvě kapitoly opět rozdělují, zvláště na vývoj vztahů mezi Německem a Japonskem a zvláště na vývoj vztahů mezi Německem a Itálií (tuto kapitolu člením kvůli její obsáhlosti do dvou podkapitol). V obou případech ukončuji popis vývoje podepsáním paktu Molotov-Ribbentrop a reakcemi na něj ze strany Itálie a Japonska.

1. Vývoj do roku 1936

1.1. Německo před rokem 1936

Hlavního z poražených států, Německo, označila mírová smlouva z Versailles za hlavního a jediného viníka války a tak k němu přistupovala. Ztratilo rozsáhlá území (a mělo zakázáno si je nárokovat) a kolonie, levý břeh Rýna mělo okupovaný, oblast do 50 km od pravého břehu demilitarizovanou. Mělo povoleno jen dobrovolnickou armádu o maximálně 100 tisících vojácích. Generální štáb, těžké zbraně, letectvo a námořnictvo bylo zakázáno. Muselo platit reparace a přijmout další hospodářská omezení. Mírová smlouva s Německem nebyla konzultována, dohodové mocnosti předložily výsledek a německá vláda ho musela přijmout pod hrozbou obnovení bojů.¹ Takový mír byl považován za nespravedlivý a nesplnitelný.

Proto se Německo zaměřilo na snahu mezinárodní systém revidovat. Což je pochopitelné, vzhledem k tomu, že se od konce války několik let potýkalo s krizí v hospodářství, vzpourami a několika hrozbami vypuknutí občanské války či úplného hospodářského zhroutilí.

¹ Vláda, které byla smlouva předložena, ji odmítla podepsat a odstoupila, mírovou smlouvu podepsala až další vláda. Moravcová, D.: *Výmarská republika*. Praha, 2006, str. 39-40

Politika ministra zahraničí, Gustava Stresemanna, akceptovala ve 20. letech mezinárodní systém ve snaze ukázat Německo jako důvěryhodný stát, dosáhnout tak později možnosti změn a nabýt zpět své velmocenské postavení.²

Dobré vztahy se Německo snažilo mít jak s Francií a Velkou Británií, tak se Sovětským svazem. Stresemannově politice se ve dvacátých letech dařilo zlepšovat obraz Německa a na konferenci v Locarnu (1925) bylo již s Německem jednáno jako s rovnocenným partnerem. Stvrzením neporušitelnosti západních německých hranic (a garancí jejich neporušitelnosti) v Locarnu vylepšilo svůj obraz hlavně v očích Francie a otevřelo do budoucna možnost revidovat hranice na východě. Platnost Locarna byla podmíněna nejen členstvím ve Společnosti národů, ale nadto i získáním stálého členství v radě Společnosti národů (tedy postavením, které do té doby měly jen velmoci, Velká Británie, Francie, Itálie a Japonsko).

Umírněnou a realistickou politikou dosáhl Stresemann zmírnění mezinárodních tlaků a následně tato politika přinesla i zotavování hospodářství.

Velká změna nastala po velké hospodářské krizi a následně nástupu nacistů k moci v lednu roku 1933. Hospodářská krize Německo tvrdě zasáhla. Souběžně s ní probíhala politická nestabilita výmarské republiky. Nutná (a nepopulární) opatření vlády zradikalizovala náladu obyvatelstva, čehož využívaly antisystémové síly a vláda se ocitla v tzv. pasti středu.³ Nespokojenost Němců se obracela jak proti vládě, tak proti celému mezinárodnímu uspořádání. Příčiny krize byly spatřovány ve špatných mírových smlouvách a systémech z nich vzniklých, včetně demokratického uspořádání Německa.

Krize a z ní plynoucí bezútěšný stav a nespokojenost obyvatel vynesla v roce 1933 k moci opozici vlády, Adolfa Hitlera a nacismus. Tedy ty, kdo jim slibovali řešení jak dopadů krize (nezaměstnanosti atd.), tak řešení jejích příčin v očích mnoha Němců. Hitler sliboval lidem

² Proti tomu se stavěla především nacionalistická opozice v parlamentu i ve Stresemannově vlastní straně. Více viz Moravcová, D.: *Výmarská republika*. Praha, 2006, str. 102 a str. 108

³ Více viz Novák, M.: *Systémy politických stran*. Praha, 1997, str. 180

práci, navrácení jejich někdejšího světového postavení a smytí hanby z Versailles. Němci na tato slova slyšeli.

V zahraniční politice Hitler přestal sledovat směr daný Stresemannovou politikou (snahy revidovat mírovou smlouvu skrze spolupráci se západními mocnostmi) a obrátil se k přípravám na válku, třebaže navenek, především vůči Francii a Velké Británii, vytvářel o sobě obraz člověka, se kterým se dá jednat, kterému jde o mír, o zrovnoprávnění Německa a dokonce i o odzbrojení. Mimoto se Velká Británie i Francie domnívaly, že praktické záležitosti politiky donutí Hitlera zmírnit se a nerealizovat své plány nastíněné v Mein Kampfu, a tak ho podceňovaly a uvěřily jeho slovům o míru a odzbrojování.

Ve skutečnosti šlo Hitlerovi o něco víc než jen revizi mírové smlouvy z Versailles směrem k většímu prospěchu Německa. Smlouva měla být zcela zrušena, stejně tak i mezinárodní systém z ní vzniklý. Cílem nacismu bylo dobytí životního prostoru (Lebensraum) pro germánskou rasu a nastolení „nového řádu“⁴ v Evropě a ve světě. Prostředkem mu byla válka, cíle nacismu vlastně ani nešlo zrealizovat jinak než násilím.

Na zbrojení proudilo každým rokem větší procento německého hrubého domácího produktu. Hitler se necítil vázán žádnými smlouvami o odzbrojení, versailleskou mírovou smlouvu neuznával a Ženevskou odzbrojovací konferenci Německo opustilo v říjnu 1933. Brzy poté vystoupilo i ze Společnosti národů.⁵

Za možné spojence ve válce považoval Japonsko, Itálii a Velkou Británii. Japonsko se v té době chovalo agresivně a viditelně proti duchu Společnosti národů, v Itálii obdivoval jejího vůdce Benita Mussoliniho, obyvatelé Velké Británie pro něj byli spřízněnou rasou.

⁴ Bullock, A.: Hitler a Stalin. *Paralelní životopisy*. Plzeň, 1995, str. 677

⁵ Od té chvíle plynula dvouletá lhůta než rozhodnutí vstoupilo v platnost, Německo se tedy mohlo vrátit a Hitler této karty obratně využíval. Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 126

První měla být ovládnuta střední a východní Evropa. V cestě mu stál (mimo zdejších států) především „odvěký nepřítel“⁶ Německa, Francie, která měla už od 20. let s některými státy v oblasti mezi Sovětským svazem a Německem sít' spojeneckých smluv (byť bilaterálních).

Vliv Francie v této oblasti však slábnul, ať už rostoucí hospodářskou závislostí těchto států na Německu (např. v případě Jugoslávie a Rumunska), silícími autoritativními či fašistickými kurzy jejich vlád (Rumunsko, Polsko, Rakousko), či francouzským postojem k Mussoliniho návrhu Paktu čtyř, kdy Francie připouštěla určitou možnost revizí mírových smluv a územních změn,⁷ čímž si pohněvala hlavně Polsko⁸ a Československo.

16. března roku 1935 Německo jednostranně vypovědělo odzbrojovací ustanovení, vyhlásilo všeobecnou brannou povinnost a oznámilo světu existenci vojenského letectva (luftwaffe). Svět tím byl znepokojen, ale na žádnou významnou protiakci se nezmohl.

18. června téhož roku Hitlerovi sama Velká Británie námořní smlouvou povolila a umožnila navýšit tonáž německého loďstva nad limity Versailleské smlouvy⁹ a již v červenci byl v Německu vyhlášen plán námořní výstavby. O rok později (v březnu) německá armáda napochodovala do demilitarizovaného Porýní, proti čemuž opět nikdo žádnou významnější odvetnou akci neprovedl.¹⁰

Dle záznamů tzv. Hossbachova protokolu (z 5. listopadu 1937) Hitler válku skutečně plánoval. Německo na ni mělo být dostatečně vyzbrojeno k roku 1943, ale za příznivých

⁶ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 44

⁷ Územní změny by šlo provést, pokud by tak rozhodly všechny čtyři velmoci, Velká Británie, Francie, Německo a Itálie, a pokud by byly potvrzeny Společností národů. Původní návrh byl několikrát pozměněn, až ztratil na významu. Pakt byl nakonec sice podepsán, ale neratifikován. Více viz Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 145-146

⁸ To se snažilo už dříve být na Francii nezávislejší. Hitler uzavřel smlouvu o neútočení s polským ministrem zahraničí Józefem Beckem již v lednu 1934. Více viz Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 128

⁹ Na 35% britské tonáže a 45% tonáže ponorek. Více viz Hubáček, M.: *Moře v plamenech*. Praha, 1990, str. 18
U ponorek se dokonce výhledově počítalo s paritou. Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 74

¹⁰ Raymond Aron reakci západu popsal větou: „Zvolila se kompromisní formule: slavnostně se prohlásilo, že se neakceptuje to, co se už fakticky akceptovalo.“ Aron, R.: *Demokracie a totalitarismus*. Brno, 1988, str. 91

okolností by bylo dle Hitlera možno začít s násilnou realizací těchto plánů dříve. Prvními oběťmi se měly stát Rakousko a Československo.¹¹

Jenže na počátku roku 1936 ještě za nezávislostí Rakouska stál Benito Mussolini a toho si Hitler nechtěl pohněvat, zvláště když s ním počítal jako s možným spojencem. Mussoliniho postoj k Rakousku a jeho nezávislosti se však měl brzy změnit.

1.2. Itálie před rokem 1936

Itálie neměla před válkou dostatek vlastních surovinových zdrojů a ani kolonie, které by jí zajistily hospodářskou soběstačnost. Do války proti Ústředním mocnostem vstoupila na naléhání mocností Dohody, které jí za její účast slíbily zisky území¹² (včetně podílu z dělení Osmanské říše a německých kolonií, dojde-li k němu).¹³ A tak doufala, že poválečné uspořádání jí zajistí zlepšení problémů s nedostatkem vlastních zdrojů surovin a vyšší prestiž.

Výsledky mírových smluv přinesly Itálii obrovské zklamání. Německé kolonie a území Osmanské říše si rozdělily Francie s Velkou Británií. S nadějemi se připojila k návrhu, podle něhož všechny státy měly mít zaručeny potřebné zdroje surovin, ale tento návrh nikdy nevešel v platnost. Rozšíření italských územních nároků na přístav Rijeku Dohoda neuznala. Dohoda sice uznala Itálii mnohé přislíbené územní zisky, ale vzhledem k předchozím italským nadějím se jednalo o zisky nedostatečné. Přestože Itálie rozšířila po válce své území, nesplněné nároky na více území zrodily mýtus o „zmrzačeném vítězství“.¹⁴

První ukázkou nespokojenosti některých Italů (resp. nacionalisticky orientovaných bojůvek) se stavem hranic se stalo vtrhnutí asi tisíce demobilizovaných vojáků pod vedením Gabriela d'Annunzia do Rijeky (Fiume) už v září roku 1919. Rijeka byla takto rok okupována

¹¹ Více k Hossbachově protokolu, viz Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 133-134

Též viz Bullock, A.: *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*. Plzeň, 1995, str. 544-546

¹² Více ke slíbeným územním ziskům viz Procacci, G.: *Dějiny Itálie*. Praha, 1997, str. 323

¹³ Více viz Ward, B.: *Italy and the German Alliance*. The Political Quarterly, Vol. 11, Issue 3 (July 1940), str. 184

¹⁴ Procacci, G.: *Dějiny Itálie*. Praha, 1997, str. 329

a až v listopadu 1920 potvrdila Rijece statut svobodného města italsko-jugoslávská smlouva. Itálie k ní touto smlouvou získala přístup skrze pozemní koridor.¹⁵

Nacionalismus tím však uspokojen nebyl. Stejně tak se nelepšila hospodářská situace a vnitřní stav v Itálii hrozil přerůst v občanskou válku. Doba si žádala autoritativní osobu, vládu pevné ruky a k moci se tak v říjnu roku 1922 (stejně jako později v Německu) dostal radikálnější proud, fašistická strana pod vedením Benita Mussoliniho.

Zatímco Mussolini na domácí půdě postupně upevňoval moc fašismu, v zahraničí se snažil vylepšit prestiž Itálie a její vliv na mezinárodní scéně. Přes radikálnější rétoriku se držel dosavadní linie ministerstva zahraniční, spolupracoval s Velkou Británií a Francií a snažil se ukázat jako spolehlivý partner, byť využíval každé příležitosti k agresivnější akci.¹⁶

Ve skutečnosti byl pro něj tento postup jen dočasným prostředkem k vyššímu cíli, k revizi mírových smluv směrem k většímu prospěchu Itálie, k získání území na Balkáně a v Africe (území slíbená Itálii v roce 1915 za vstup do války po boku Dohody), k expanzi, obnovení slávy a velikosti Itálie, vybudování „římského impéria“.¹⁷

Tyto plány pochopitelně narážely na zájmy Velké Británie (ve Středozezemním moři) a hlavně Francie, která měla hegemonní postavení na kontinentu a mnohé státy na Balkáně patřily mezi její spojence. Jenže Itálie byla oficiálně velmocí a stálým členem rady Společnosti národů a tak došlo-li mezi Francií a Velkou Británií k rozporům, pomoc od Itálie mohla být pro ně vítána. A to i přesto, že velmocenskému postavení Itálie neodpovídala síla hospodářství ani armády (což ostatně platilo i za druhé světové války).

Co se týče vztahu k Německu, Mussolini na jedné straně viděl, že silnější Německo je protiváhou Francie. Na druhé straně aktivity příliš silného Německa mohly ohrožovat samotnou Itálii, poněvadž stát mezi Německem a Itálií, Rakousko, a taktéž silná německá

¹⁵ Více viz Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 60, 61 a 65

¹⁶ Prvními ukázkami Mussoliniho agresivních snah se staly řecko-italský spor na řeckém ostrově Korfu ke konci srpna 1923 a po jeho vyřešení (Itálie se stáhla, ale dostala od Řecka zaplacenou) opětovná okupace Rijeky, která později Itálii definitivně připadla. Více viz Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 138-139

¹⁷ Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 88

menšina v Jižním Tyrolsku (patřícím Itálii) se mohly stát zdrojem sporů o hranice a sféry zájmu. Itálie tedy nebyla jasným spojencem Německa, dokonce v roce 1923 podpořila francouzskou okupaci Porúří.

Pošramocenou prestiž v důsledku agresivních akcí na Balkáně si Mussolini vylepšil účastí na konferenci v Locarnu a podpisem rýnského garančního paktu, třebaže pro Mussoliniho osobně italský podpis moc neznamenal – jen zvýšení prestiže a nepřímé potvrzení (nikoli garance, které by vítal) italských hranic na Brenneru. Itálie se tak konference zúčastnila spíše z iniciativy italských diplomatů a Velké Británie (a její snahy zavázat si Mussoliniho).

Mussolini dále postupnými kroky posiloval vliv Itálie v Albánii (formálně nezávislé), až ji k roku 1926 zcela ovládl. Taktéž se mu dařilo silněji upevňovat své pozice v Africe (kde už Itálie měla jistá území – Italské Somálsko, Eritreu a Lybii), jistě i díky britské ochotě k ústupkům v této oblasti.

Propuknutí velké hospodářské krize tvrdě postihlo i italské hospodářství. Příčiny krize, stejně jako v Německu, Itálie viděla v poválečném uspořádání, což ještě zesílilo revizionistické tendence a pomohlo zdůvodnit možné pokusy o expanzi (mimoto zahraniční expanze lze použít k odpoutání pozornosti od domácích problémů). Fašistický režim si již nemohl dovolit nadále vystupovat za zachování statu quo, vycházejícího z versailleské mírové smlouvy, mezi jehož symboly patřily staré křivdy jako odepření dostatečných vlastních surovinových zdrojů, odepření územních zisků a odepření podílu z dělby kolonií poražených států. Růstu popularity se těšila fašistická teze o boji chudých národů proti státům bohatým, snažících se udržet dosavadní systém a bránících spravedlivým nárokům mladých států a jejich rozpuku.

Na druhé straně Alp vynesla krize k moci nacisty v čele s Adolfem Hitlerem. Z jeho výroků jasně plynula snaha Německo posílit, což pochopitelně ubíralo na silnějším postavení Francie a Velké Británie. Mussolini viděl, že silnější Německo znamená do budoucna pro

západní mocnosti potřebu vyvažovat situaci spojenectvím především s Itálií – a tedy pro Itálii možnost, aby za svou podporu získávala ústupky od západu v oblastech svého zájmu (především oblasti Afriky). Mussolini tak mohl v budoucnosti fungovat jako prostředník mezi západem a Německem.

Už v březnu 1933 inicioval Pakt čtyř, ve kterém by Itálie tvořila onoho prostředníka. Tím měla být zvýšena její prestiž a na druhé straně oslabena Společnost národů, neboť tyto čtyři velmoci měly mít možnost revidovat mírové smlouvy (viz výše).

Mussolini s nacistickým Německem jako spojencem zpočátku nepočítal. O Hitlerově osobě neměl valné mínění (zatímco Hitler Mussoliniho obdivoval) a to se nezměnilo ani při jejich prvním osobním setkání v červnu 1934 v Benátkách. Mussoliniho vyjádření o Hitlerovi - „je určitě blázen a pravděpodobně i lhář“¹⁸ - ostatně hovoří za vše.

Sporným bodem zájmů se stalo Rakousko. Pro Hitlera bylo nezávislé Rakousko „historickým nesmyslem“¹⁹ a prvním cílem expanze, pro Mussoliniho jeho nezávislost znamenala udržování Německa na uzdě a postavil se i proti návrhu na celní unii Německa s Rakouskem.

Přes italskou podporu rakouskému kancléři Dollfusovi se rakouští nacisté pokusili v červenci 1934 o puč, který se ale nezdařil. Mussolini demonstroval odhodlání bránit nezávislost Rakouska vysláním několika divizí k rakouským hranicím, Hitler se musel od puče distancovat a stáhnout se, což ještě italsko-německé vztahy zhoršilo.

Na italské straně pokračovaly přípravy k útoku na Habeš (Etiopii), kterou se Itálie pokoušela dobýt již v minulosti, ale v roce 1896 byla poražena u Adui a pro nacionalistické a fašistické kruhy byla tato hanba stále živá.²⁰ Mussolini navazoval proto ve třicátých letech styky se Sovětským svazem (jako protiváhou proti případné německé expanzi na východ),

¹⁸ Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 130

¹⁹ Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 148

²⁰ Nelze se divit, kromě porážky Britů Zuluy u Isandhlwany v roce 1879 to byla jediná porážka takového rozsahu, kterou moderně vyzbrojené evropské velmoci uštedřili technicky zaostalejší domorodci; Howard, M.: *Válka v evropské historii*. Brno, 1997, str. 124

upevňoval italské pozice ve střední Evropě²¹ a především se snažil zlepšit vztahy s Francií a Velkou Británií, aby se zajistil jistou toleranci plánované akce.

V lednu 1935 se Itálie s Francií (snažící se o vytvoření protihitlerovské koalice) dohodla na vymezení sfér vlivu v Africe. Zároveň oba státy jednaly o garancích nezávislosti Rakouska, ke kterým se krátce nato připojila i Velká Británie, a společně tak tyto tři státy vytvořily 23. března tzv. steskou frontu. Ta ostatně neměla dlouhého trvání, už v červnu ji rozbila Velká Británie námořní smlouvou s Německem (viz výše).

V prosinci 1934 došlo u oázy Ual-Ual na hranicích Italského Somálska s Habeší k přestřelce. Incident vyšetřovala Společnost národů, a přestože její komise incident označila za bezvýznamný, italská armáda ho využila jako záminku a k 3. říjnu 1935 zaútočila na Habeš. Jenže válka se protáhla na měsíce a vidina rychlého vítězství brzy vzala za své. Společnost národů ještě v říjnu vyhlásila proti Itálii sankce, jež v listopadu vstoupily v platnost.

1.3. Japonsko před rokem 1936

Konec 1. světové války, účast a pozice Japonska na mírových jednáních dovršily postavení Japonska jakožto velmoci. Toto postavení již bylo chápáno jako samozřejmé a zažité. Od roku 1853, kdy byl tento tehdy zaostalý stát vnějšími tlaky donucen otevřít se světu a vystoupit z izolace trávající staletí, se jedná vskutku o velký a rychlý pokrok a rozvoj. Japonsko bojovalo za války na straně Dohody a celkem snadno (v porovnání s těžkými, dlouhými a prakticky bezvýslednými boji evropské zákopové války) porazilo Němce a obsadilo jeho kolonie v Číně (záliv Ťiao-čou a přístav Čching-tao na poloostrově Šan-tung) a Tichomoří (Mariany kromě ostrova Guam, Karoliny a Marshallovy ostrovy).

²¹ V březnu 1934 Itálie s Rakouskem (a Maďarskem) podepsala konzultativní pakt, tzv. Římské protokoly. Více viz Jeřábek, M.: *Konec demokracie v Rakousku. 1932-1938*. Praha, 2004, str. 146

Na mírové konferenci po válce obdrželo mandát ke všem těmto bývalým německým koloniím a posílilo svůj vliv v Číně. Členem (se stálým členstvím v radě) Společnosti národů se Japonsko stalo hned v roce 1920.²²

Hlavní dvě koncepce dalšího směřování státu představovaly armádní kruhy a představitelé hospodářství. Armáda zamýšlela dále rozšiřovat impérium, expandovat vojenskou cestou. Hospodářští představitelé proti tomu navrhovali věnovat se expanzi v oblasti hospodářství a vojenskou expanzi považovali za nákladnou a nebezpečnou. V tom jim dávala za pravdu minulost²³ a stejně tak i stav 1. světovou válkou vyčerpaného hospodářství neposkytoval armádě zázemí pro vojenská dobrodružství.

Armáda se v Japonsku těšila zvláštnímu postavení, nezávislejšímu na vládě, kodifikovanému už v Ústavě Meidži (z roku 1889) a dále posilovanému. Generální štáb byl podřízen přímo císaři a disponoval „právem autonomního velení“.²⁴ Krom toho měla armáda zastoupení ve vládě a demisí svých vojenských ministrů mohla vyvolat pád vlády (vláda naproti tomu kontrolovala výdaje státu, tedy i výdaje vojenské).²⁵

Vojenská vítězství a územní zisky po světové válce částečně ukojily ambice armády, vyčerpanost hospodářství a klesající podpora u obyvatelstva další vojenské akce znemožňovaly a nástup nové generace umírněnějších velitelů (ochotnými spolupracovat s politickými stranami) dohromady s předchozími faktory způsobil pokles role armády a umožnil udržet kroky armády v přijatelných mezích. Určující silou japonské politiky se v 20. letech stal parlament.

Potřeba ekonomického zajištění donutila Japonsko zapojit se do mezinárodního ekonomického systému, což s sebou přineslo potřebu na tomto poli obstát v boji s konkurencí.

²² Skvrnou na cti se mu však mohl zdát nezdařený pokus prosadit do listiny Společnosti národů uznání rasové rovnosti. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo*. Praha, 1997, str. 225

²³ Např. ve válce s Ruskem v roce 1905 sice Japonsko zvítězilo, ale dostalo se na pokraj hospodářského zhroutilí. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo*. Praha, 1997, str. 245

²⁴ Generální štáb se nemusel zodpovídat vládě. V některých přesně vymezených situacích však toto právo zanikalo. Více viz Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 219

²⁵ tamtéž

Prosadila se (alespoň pro 20. léta) koncepce hospodářské expanze, na mezinárodním poli pak snaha o spolupráci a přátelské vztahy s vítěznými mocnostmi.

Z obav ohledně možnosti pokračování japonské expanze do Číny²⁶ a vytvoření japonské hegemonie (a porušení dosavadní rovnováhy v Číně a Tichomoří) iniciovaly Spojené státy svolání konference do Washingtonu. Taktéž proto, aby se vyřešila otázka mírového uspořádání na Dálném Východě, postavení Číny a zamezilo se dalšímu zbrojení.

Japonská vláda byla ochotna k dohodě, i pro ni bylo zbrojení zbytečně nákladné a hrozil bankrot. Mimoto pro Japonsko přestávalo být výhodné mít spojeneckou smlouvu jen s Brity, sblížení s dalšími státy (hlavně s USA) se zdálo do budoucna přinášet větší výhody.

Na konferenci pořádané od listopadu 1921 do února 1922 byl podepsán pakt pěti mocností stanovující poměr bitevních (tehdy považovaných za páteř loďstev) a letadlových lodí mezi Spojenými státy, Velkou Británií a Japonskem podle klíče 5:5:3 (pro Francii a Itálii 1,75:1,75)²⁷ a zakazující všem signatářům vlastnit či stavět opevnění v oblasti na východ od Singapuru a na západ od Havajských ostrovů. Pakt devíti mocností potvrzoval „suverenitu, nezávislost a územní i správní celistvost Číny“.²⁸

Japonská vláda se (v paktu čtyřech mocností) zavázala ke konzultacím s Francií, Velkou Británií a Spojenými státy v případě ohrožení držav. Dále se zavázala k vyklizení poloostrova Šan-tung, stažení svých jednotek ze Sibíře a také k akceptování principu otevřených dveří, jež

²⁶ V roce 1918 Japonsko na příkaz spojenců podniklo proti bolševikům vojenskou intervenci na Sibiř, avšak japonská vojska se na Sibiři zdržovala až do roku 1922, zatímco ostatní aktéři intervence se již dříve z Ruska stáhli. Přítomnost vojsk Japonsku nepřinášela žádný užitek, byla finančně nákladná, což nelibě nesli japonští občané, ale proti právu autonomního velení armády byla vláda bezmocná. Armáda však mohla být využita proti posílení japonského vlivu v Číně, oslabované probíhající občanskou válkou. Více viz Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 229

²⁷ Tedy na každých pět amerických nebo britských lodí těchto kategorií mohlo Japonsko postavit pouze tři. Přičemž byl limitován maximální výtlak každé lodě zvlášť (35 000 tun pro bitevní a 27 000 pro letadlové) a celkový výtlak všech těchto plavidel, podle onoho klíče. Více viz Hubáček, M.: *Pacifik v plamenech*. Praha, 1997, str. 11-12

²⁸ Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 229

byl v Číně paktem devíti mocností obnoven, a který rušil všechny existující smlouvy mezi Čínou a signatáři paktu.²⁹

Washingtonská konference garantovala Japonsku jeho postavení, přiznala mu dosažené pozice a privilegia v Mandžusku, zajišťovala jeho bezpečnost, avšak stvrzovala status quo v Číně a Tichomoří.

S tímto výsledkem pochopitelně nemohly být spokojeny japonské armádní kruhy plánující expanzi (cílem expanze byla Čína a Tichomoří). Ačkoliv se zdálo, že civilní vláda má situaci v zemi pod kontrolou, nespokojenost militaristů rostla a ti ve snaze získat opět rozhodující pozici využívali k napadání vlády každé záminky. Používali především argument, že se vláda svými kroky (např. akceptováním omezení tonáže loďstva) dopouští urážky císaře a poškozují jeho postavení.

Jako v případech předchozích států nastal zlom po velké hospodářské krizi. Již před ní byla hospodářská situace v Japonsku nejistá, kvůli předchozím menším hospodářským propadům a krachům bank. Po krizi vzrostla nezaměstnanost a poklesly ceny zboží, na což doplácel hlavně venkov (producent zboží), a rok 1930 byl ve znamení přebytků. O rok později nastala obrovská a neočekávaná neúroda, která venkovu způsobila strádání a hladomor.

Pozice vlády a parlamentu se otřásala v základech. Na jejich představitele dopadal hněv obyvatel, stejně tak na funkčnost samotného mezinárodního systému, který obyvatelé vinili z dopadů krize (a armádní kruhy podobné názory podporovaly). Vyrojily se otázky, kdo má vlastně vládnout, kdo nejlépe reprezentuje vůli císaře a zájmy lidu, když parlament selhal. A armáda se zdála být tím prvkem, který Japonsko zachrání.

Na další námořní konferenci, v Londýně v roce 1930, se Japonsku nepodařilo pro tvrdý odpor Američanů a Britů změnit poměr 5:5:3³⁰ a armáda opět měla pádné argumenty pro

²⁹ Duus, P.: *The Cambridge history of Japan. Volume 6. The twentieth century*. Cambridge, 1988, str. 283

³⁰ Tento poměr byl na Londýnské konferenci rozšířen na těžké křižníky a poměr 10:10:7, který požadovalo Japonsko ve všech kategoriích, byl dohodnut pouze pro lehké křižníky. Více viz Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 236.

kritiku vlády – podle ní ostatní státy zjevně stále na Japonsko pohlížejí jako na podřadného partnera.

Vláda začala řešit dopady hospodářské krize. Japonsko počalo hospodářsky expandovat a jeho levné zboží ovládlo trhy v Asii a Africe. Možnost odbytiště opět zvýšilo poptávku po pracovní síle a nezaměstnanost klesala.

Jenže tato účinná opatření přišla příliš pozdě. Korupce, strádání obyvatel po hospodářské krizi a neschopnost opozice pochopit, že v dané atmosféře kritikou vlády kritizuje celý parlamentní systém, ještě před tím způsobily, že parlament přestával mít situaci v zemi pod kontrolou.

V září 1931 se rozhodla armáda bez vědomí vlády okupovat Mandžusko.³¹ Nebylo v silách vlády přinutit kwantungskou armádu ke stažení, a tak jí nezbylo než se se situací smířit. V prosinci 1931 umírněná vláda odstoupila a zakrátko umírnění politici úplně přestali mít možnosti cokoli ovlivnit (mimoto se mnozí stali oběťmi atentátů).

Konflikt v Mandžusku brzy přesáhl lokální rozměr a byl předložen k šetření Společnosti národů. Ukázalo se, že ta není schopna okamžitého řešení a omezila se na několik výzev k zastavení bojů. Do míst byla vyslána vyšetřovací komise (ale až v únoru 1932) a její výsledky obdržela Společnost národů až v září, tedy rok od počátku bojů. Na základě zprávy Lyttonovy komise Společnost národů japonské kroky odsoudila a označila Japonsko za agresora. Japonsko zareagovalo vystoupením ze Společnosti národů v roce 1933. Postupně

Japonsko dosáhlo rovnoprávnosti pouze v kontingentu ponorkového loďstva. Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 121

³¹ Záminkou se stal tzv. Mukdenský incident v noci z 18. na 19. září, kdy došlo k výbuchu na trati Jihomandžuské dráhy. Jak se později ukázalo, výbuch zinscenovala právě japonská armáda. Okupací Mandžuska sledovala armáda svoji snahu zajistit ekonomickou soběstačnost Japonska (zajistit zdroje surovin a jejich odbytiště) skrze vojenskou expanzi. Mandžusko se stalo prvním cílem, neboť japonské pozice zde počínala ohrožovat Čína, které formálně Mandžusko patřilo, fakticky zde však vládla pololoutková vláda ovládaná Japonskem. Růst čínského nacionalismu, ukončení občanské války a sjednocování Číny japonské pozice ohrožovalo natolik, že si je Japonsko mohlo udržet pouze vojenským zásahem. Více viz Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 240

zpretrhalo všechny vazby na mezinárodní systém a nemuselo se tak nijak cítit svazováno ve svých dalších agresivních krocích.³² Japonské zbrojení se okamžitě zintenzívnilo.

Pozici armády upevňovala vojenská vítězství v Mandžusku,³³ zlepšující se hospodářská situace³⁴ a fakt, že se Německo, nejobdivovanější ze západních států a vzor pro japonský ústavní systém, také počínalo odvracet od parlamentního režimu k režimu autoritativně prezidentskému. Úspěchy armády podporovaly u obyvatel názor, že v čele vlády by měl být představitel armády (nikoli civilních kruhů). Od května 1932 do března 1936 stáli v čele vlády admirálové (Saitó, po něm Okada). Japonsko definitivně odstoupilo od mírové politiky 20. let.

1.4. Shrnutí:

První světová válka přeměnila v trosky značnou část Evropy, kde se odehrávaly hlavní boje. Zúčastněné státy byly vyčerpané. Jak vítězové, tak poražení.

Japonsko a Itálie patřily v vítězným státům. Pomineme-li špatnou hospodářskou situaci, kterou ostatně trpěly všechny válčící státy, oba státy vyšly z války celkem dobře, rozšířily svá území (a tedy i moc), byly považovány za velmoci, účastnily se mírových jednání a konferencí jako hlavní aktéři (po boku Velké Británie, Francie a Spojených států) a patřily k zakládajícím členům vznikající Společnosti národů, kde obdržely stálé členství v Radě. Mimoto jim připadl podíl německého obchodního loďstva (Itálie získala 10% tonáže, Japonsko 8%).³⁵

Situace za války a krátce po ní nebyla příčinou, jež pro Itálii a Japonsko vytvořila spojení v Německu, ale položila některé základy nespokojenosti, jejímiž důsledky bylo spojení se stejně nespokojenými státy, a tedy Německem.

³² Na Londýnské námořní konferenci (1934-1935) japonská delegace sdělila světu, že se Japonsko již necítí vázáno žádnými stanovenými poměry sil, a Japonsko o rok později oficiálně vypovědělo Washingtonskou konferenci. Více viz Hubáček, M.: *Pacifik v plamenech*. Praha, 1997, str. 19

³³ V březnu 1932 byl vyhlášen závislý stát Mandžukuo (Man-čou-kuo). Více viz Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 243

³⁴ Japonsko se z krize vzpamatovalo již v roce 1932, vojenská vítězství k předchozím opatřením vlády jen přispěla. Více viz Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 194

³⁵ Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 35

Co tedy bylo příčinou toho, že se Japonsko a Itálie spojily s Německem proti ostatním státům? Jaké společné znaky lze považovat za klíčové pro budoucí sblížení Německa, Itálie a Japonska a vytvoření Osy? Jaké faktory v pozadí způsobily sblížení právě těchto tří států a ne jiných? Jak se stali partneři ze států, jež bojovaly za 1.světové války proti sobě, a kterým od jejího ukončení trvalo takřka 18 let, než změnily své nepřátelské postoje k sobě? Faktorů je několik a navzájem se jejich účinky proplétají a také sčítají.

Jako první faktor bych označil vztah k meziválečnému mezinárodnímu systému, k mírovým smlouvám, k poválečnému uspořádání a udržování statu quo. Každý ze tří států měl své výhrady proti poválečnému uspořádání.

Německu se nelze divit, mírové smlouvy ho připravily o území, o kolonie, přinutily k placení reparací a k přijetí dalších omezení a ponížení. Těžko by se pro Německo hledaly důvody, proč by mělo považovat poválečné uspořádání ve své podobě za spravedlivé či legitimní. Itálie se cítila okradena o slíbené územní zisky a žádala svůj podíl. Jenže její cíle se střetávaly se zájmy jiných mocností, ne vždy ochotných Itálii zcela ustupovat. I zájmy japonských militaristů (jejichž síla rostla) se neslučovaly se zájmy velmocí bránících systém.

Představitelé všech tří států se snažili se zastánci mezinárodního systému dohodnout na změnách více či méně mírovou cestou, přičemž byli schopni nalézt vzájemnou shodu. Druhým faktorem a zároveň jakýmsi zlomovým bodem mezi umírněnou, konsensuální politikou a agresivní, expanzivní politikou, se stalo vypuknutí velké hospodářské krize. Její dopady umožnily nástup sil, jež nehodlaly mezinárodní systém měnit dohodami a kompromisy, nýbrž ozbrojeným konfliktem.

V Německu se dostali k moci nacisté, v Japonsku militaristické kruhy, v Itálii fašisté přestali status quo napadat pouze v rovině rétoriky a přešli od slov k činům. Za třetí faktor sblížení lze tedy považovat nástup sil nedemokratických, radikálních, zaměřených proti mezinárodnímu systému, ideologicky si blízkých a s expanzivními tendencemi.

Čtvrtým důležitým faktorem byla nedostatečná vlastní surovinová základna všech států. Japonské ostrovy surovinami v žádném případě neoplývají a ani zisky území po první světové válce Japonsku soběstačnost nezajistily. Německo mírovými smlouvami přišlo o cenné zdroje uhlí ve Slezsku a chyběly mu i některé jiné suroviny potřebné pro zbrojení (např. wolfram). Itálie si slibovala zajištění soběstačnosti ziskem území (a kolonií) poražených států, ale tato naděje se jí nevyplnila.

Ve chvíli, kdy se tyto státy postavily proti mezinárodnímu systému, byly logicky konfrontovány s vědomím své závislosti na dovozu. Nebyl-li přijatelný návrat k mírové spolupráci, nastoupilo vojenské řešení problému a zbrojení za účelem získání potřebných zdrojů surovin násilnou cestou.

Pátým faktorem sblížení právě těchto států bylo jejich velmocenské postavení. Všechny tři šlo od třicátých let považovat za důležité aktéry na mezinárodním poli a byly-li jejich potenciálními nepřáteli jiné velmoci, silný spojenec se stal o to žádanějším, což se týkalo především Německa (od chvíle, kdy se zbavilo okovů versailleské smlouvy a začalo zbrojit). A to jak z pohledu Itálie, tak z pohledu Japonska. Hitler, naproti tomu, počítal s Itálií a Japonskem jako možnými spojenci ještě před tím, než se stal diktátorem.

2. Italsko-německé sblížení a vytvoření osy Berlín-Řím

2.1. Sblížení Německa a Itálie

Na počátku roku 1936 Itálie stále válčí v Habeši (Etiopii). Pomineme-li tzv. Hoare-Lavalův plán³⁶ tak se Francie s Velkou Británií postavily proti italskému dobrodružství. Ve Společnosti národů prosadily uvalení sankcí na Itálii. Avšak sankcí zcela nedostatečných, některé státy Společnosti podpořily embarga jen na určité komodity, sankce na některé

³⁶ Ministři zahraničí Velké Británie a Francie, Samuel Hoare a Pierre Laval, v samostatné akci sestavili v prosinci 1935 plán, jež by ukončil konflikt, rozdělil (okleštil) Habeš a poskytl Itálii některá její území. To vše v době, kdy ještě Habeš nebyla dobyta a poražena. Více viz Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 154

důležité suroviny (nafta, uhlí, železo, ocel) nebyly uvaleny vůbec, neboť Mussolini pohrozil, že by tento krok znamenal rozšíření války.³⁷ Stejně tak se Společnosti nepodařilo zajistit připojení k sankcím od států, jež nebyly členy Společnosti národů.

Na jedné straně Francie s Velkou Británií uvalily na Itálii sankce, na druhé straně se obávaly, aby neztratily Mussoliniho přízeň. Proto nedošlo k rozšíření sankcí na některé klíčové suroviny, a proto nebyl ani uzavřen Suezský průplav pro italské lodi. Polovičitý a nedůsledný postoj západních velmocí nevedl ani k jednomu z jejich cílů, neukončil válku v Habeši, nedonutil Itálii ke stažení a nedokázal zabránit sblížení Mussoliniho s Hitlerem.

Sankce Itálie vnímala jako nepřátelský akt a posílily v Italech pocit, že se západ snaží Itálii uvěznit ve Středomoří a zabránit jí v získání spravedlivého dílu kolonií (aby Itálie měla čím podepřít svůj status velmoci) a potřebných zdrojů surovin. Za pomoci propagandy se vytvořil závěr, že samotná existence Itálie závisí na získání skutečné hegemonie ve Středomoří.

Jinak se k Itálii choval Adolf Hitler. Po vypuknutí konfliktu se zpočátku připojil k embargu na vývoz zbraní a oficiálně zůstalo Německo neutrální. Díky pokračujícímu zbrojení už bylo v roce 1936 Německo dost silné na to, aby si samo mohlo vybírat spojence. A Hitler usiloval o spojenectví s Itálií, a proto se brzy přidal na její stranu a hospodářsky ji během války podpořil. Za prvé jí tímto pomáhal zmírnit dopady sankcí a za druhé tak prokázal větší vstřícnost a přátelštější postoj k italské akci (oproti postoji Velké Británie a Francie).

Mussolini si uvědomil, že další pokus o expanzi s vysokou pravděpodobností opět narazí na odpor Francie a Velké Británie. To byl počátek příklonu k Německu. Nemohl-li se Mussolini vzdát svých expanzivních ambicí o zajištění hegemonie ve Středomoří a stavěly-li se Francie s Velkou Británií proti nim, potřeboval silného zahraničního spojence. Tím mohlo

³⁷ Více viz Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 145

být v danou dobu nejlépe Německo. Co se týče Německých zájmů, dohoda s Itálií o vymezení sfér vlivu a směru expanzí těchto států nebyla nemožná. Německo hledalo území ve střední a východní Evropě, Itálie na Balkáně, ve Středomoří a Africe.

Za první pokus o sblížení a zlepšení italsko-německých vztahů lze považovat Hitlerův vstřícný postoj k Itálii během italsko-habešské války. Nyní byl na řadě Mussolini, měl-li o Německo zájem. Jako hlavní překážka sblížení dvou diktátorských režimů stálo v cestě Rakousko a italské lpění na jeho nezávislosti. Mussolini v tomto směru učinil významný krok v lednu 1936, kdy naznačil Ulrichu von Hasselovi, německému velvyslanci, že svůj postoj k Rakousku „úplně změnil, a že nebude nic namítat proti tomu, jestliže se formálně bezpodmínečně samostatný stát Rakousko stane prakticky satelitem Německa.“³⁸ Taktéž prohlásil, že „streská fronta je jednou pro vždy mrtvá.“³⁹ Nadto jmenoval novým ministrem zahraničí hraběte Ciana a jeho náměstkem Bastianiho, osoby více nakloněné užším vztahům s Německem.

Když se krátce poté Hitler chystal vypovědět locarnské dohody a vojensky obsadit demilitarizované Porýní, nechal se Mussolinim ujistit, že se nezachová nepřátelsky. Poté, co 7. března 1936 němečtí vojáci demilitarizované pásmo obsadili, Mussolini brzdil protesty západu⁴⁰ a oplatil tak Hitlerovi jeho vstřícný postoj k Itálii za války v Habeši.

Ta ostatně ještě probíhala a Itálii stála hodně sil. Mussolini původně předpokládal a požadoval rychlé vítězství (z propagandistických důvodů a z důvodů nepřipravenosti italské armády na dlouhou válku). Definitivního vítězství dosáhla Itálie až 5. května 1936, po nečekaně dlouho protaženém válečném tažení.

Přesto měla v okamžiku vítězství důvod být na sebe hrdá, právě totiž zvítězila, dokonce proti vůli a tlaku Společnosti národů. Úspěšnost agresivní a expanzivní politiky se těžko

³⁸ Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 139

³⁹ tamtéž

⁴⁰ Ty na Hitlera moc velký dojem nedělaly. Avšak u ostatních nacistických špiček posilovaly dojem, že se Velká Británie oddaluje od Německa, a že „odmítá nabídky ke sblížení“. A tito lidé proto čím dál více Hitlera ponoukali ke spojení spíše s Itálií (a Japonskem). Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 100

mohla prokázat zřetelněji. Habeš byla formálně anektována a stala se součástí Italské východní Afriky. Italský král byl 9. května 1936 formálně prohlášen císařem Etiopie. Nyní jsou očekávány tři kroky ze strany ostatních států a především evropských velmocí, Velké Británie, Francie a Německa. Za prvé uznání italské anexe Habeše. Za druhé uznání titulu habešského císaře pro italského krále. A za třetí odvolání všech sankcí proti Itálii.

Uznání anexe nebylo tak jednoduché, jak se může zdát, např. oblasti vytvořené Japonskem v Mandžusku tou dobou stále nebyly uznány (po čtyřech letech jejich existence). Uznání titulu císaře Etiopie si nemohly Francie s Velkou Británií dovolit, vzhledem k tomu, že několik měsíců usilovaly o opak, a vzhledem k předpokládaným bouřlivě nesouhlasným reakcím ze strany veřejnosti. Ze stejných příčin nemohly usilovat o okamžité ukončení platnosti sankcí. Pro Mussoliniho však bylo uznání otázkou prestiže. A i to, pochopitelně, přispělo k Mussoliniho odklonu od obou mocností.

Pro Hitlera, na rozdíl od Británie a Francie, nepředstavovalo uznání císařského titulu žádný problém (a na sankcích se Německo nepodílelo). Toto gesto uznání Hitlera nic nestálo, mohl však za něj požadovat nějakou protislužbu. Ale ani o tu nežádal a v červnu 1936 uznal italského krále císařem Etiopie.

V červenci Společnost národů odvolala sankce (avšak uznání italské anexe ze strany Velké Británie a Francie přišlo až v roce 1938), avšak tou dobou už Mussoliniho pozornost upoutávaly jiné záležitosti na evropské scéně. 18. července 1936 španělské generály zahájili ozbrojený puč proti republikánské vládě lidové fronty (jejíž součástí byly mnohé levicové proudy, včetně komunistů), jež zakrátko přerostl ve vleklou občanskou válku. Franco, jeden z generálů (a zakrátko vůdce pučistů), požádal o pomoc Itálii a Německo.

Mussolini se velmi rychle rozhodl podpořit Franca, a to i přes hospodářskou a vojenskou vyčerpanost Itálie po akci v Habeši. Motivovaly ho k tomu mnohé důvody, v případě konfliktu s Velkou Británií mu ta mohla snadno přerušit dodávky surovin zablokováním

Gibraltaru nebo Suez. Spojenectví se Španělskem tak mohlo znamenat, že Gibraltar uzavřen nebude. Stejně tak toto spojenectví představovalo významné posílení Itálie proti Francii, a to jak v Evropě, tak jejích v severoafrických koloniích. Mussoliniho dále motivovala možnost „svázat Španělsko s osudem římského impéria“⁴¹, boj proti „bolševizaci Evropy“⁴² a určitý vliv na jeho rychlé rozhodnutí nepochybně měla snaha opět si vylepšit osobní prestiž.

Hitler měl taktéž zájem pomoci Francovi v boji proti republikánům (zahrnujícím bolševické proudy) a získat si spojence. Zájem měl též na posílení svazku z Mussolinim a stejný postoj k událostem ve Španělsku byl k tomu ideální příležitostí. Mimoto mohl očekávat, vzhledem k oslabení Itálie, dosažení vedoucího postavení v jejích svazku. Z vojenského hlediska představovala tato válka perfektní příležitost pro vyzkoušení účinnosti nových zbraní, hlavně letectva (německé luftwaffe) a bombardování.

Francie a Velká Británie během konfliktu vyhlásily politiku neintervence a striktní neutrality, k níž se oficiálně přidal také Sovětský svaz, Itálie a Německo.⁴³ Neutrální postoj západních velmocí potvrdil u Mussoliniho dojem, že oba státy jsou neakceschopné, v úpadku a italského návratu k nim tak bylo definitivně zabráněno. Podobně dopadly italské vztahy se Sovětským svazem, když oba diktátoři podporovali jinou stranu ve španělské občanské válce a když se Mussolini více přiklonil k antibolševické politice. Tím vším se však budoucnost Itálie stala na Německu jenom závislejší.

2.2. Vytvoření osy Berlín-Řím

Hitler si byl vědom zhoršené mezinárodní pozice Itálie a její rostoucí závislosti na Německu. Itálie se vinou vlastních kroků vzdalovala jak západu, tak východu, pomoc Španělsku ji plně zaměstnávala (a Hitler měl zájem na prodlužování mezinárodní krize

⁴¹ Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 140

⁴² tamtéž

⁴³ Na rozdíl od Francie a Velké Británie však všechny tři státy pod touto zástěrkou vysílaly vojáky a dodávaly nepřátelům vojenský materiál, Sovětský svaz republikánům, Itálie a Německo nacionalistům. Více viz Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 141-142

způsobené občanskou válkou),⁴⁴ vyčerpávala její hospodářství a zásoby, čímž zvyšovala závislost na dovozu, hlavně z Německa.

Od občanské války ve Španělsku se množily návštěvy vysokých hodnostářů mezi Římem a Berlínem.⁴⁵ Tyto návštěvy pomáhaly koordinovat italské a německé kroky ve Španělsku, měly spíše neformální charakter a ujišťovaly druhou stranu o přátelství. Tou dobou už nebylo hlavním sporným bodem či potenciálním zdrojem neshod v německo-italských vztazích Rakousko,⁴⁶ ale vztah k Velké Británii, či spíše podezření, že ten druhý s ní tajně jedná. I tato podezření byla opětovně vyvracována na těchto neformálních setkáních.

Hitler se na podzim rozhodl realizovat své snahy o posílení svazku Německa s Itálií. Nabídl Mussolinimu (prostřednictvím emisarů v Římě), že další kroky ve Španělsku bude provádět jen po konzultaci s ním, a taktéž mu naznačil možnost německého uznání Středozemního moře za výlučnou sféru italského vlivu.

Mussolini Hitlerovy nabídky uvítal a rozhodl se vyslat do Berlína svého zetě a ministra zahraničí Ciana k formálnímu setkání s představiteli Německa za účelem dojednání konkrétních podob německo-italského spojení. Stávající mezinárodní pozice Itálie a její plány na další rozšiřování vlivu (získání hegemonie ve Středomoří, vytvoření Římského impéria) vlastně dohromady nedávaly Itálii jinou možnost, než posílit své vazby na Německo, nechtěla-li se vzdát svých ambicí.

⁴⁴ Více viz Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 142

⁴⁵ Příčinou, proč se Hitler uchýlil k dobrodružnější zahraniční politice, byly finanční potíže způsobené čtyřletým plánem (programem zbrojení). Hitler se proto v září 1936 snažil odvést pozornost obyvatelstva jinam. Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 101

Za Německo velmi často navštěvovali Řím princ Hesenský, admirál Canaris a hlavně Hans Frank, za Itálii např. Filippo Anfuso. Naproti tomu, např. německý ministr zahraničí Konstantin von Neurath nebyl zastáncem sblížení s Itálií. Více viz Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 334

⁴⁶ Adolf Hitler využil změny italského postoje k Rakousku a 11. července 1936 uzavřel s Rakouskem smlouvu, která prakticky více připoutávala Rakousko k Německu. Více viz Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 139

Později Itálie vyjádřila spokojenost nad tím, že tato smlouva odstranila hlavní překážku jejího sblížení s Německem. Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 334

Během předběžných jednání se dolad'ovaly rozdílné postoje obou států ke společným zájmům a cílům, jež měly nalézt konkrétní podobu v Berlíně. Předběžná jednání zabrala čtyři týdny a povětšinou se týkala záležitostí, jež v v posledních měsících sblížily oba státy. Oba diktátoři podporovali Franca ve Španělsku,⁴⁷ oba se shodli na protibolševickém a protibritském postoji, oba se snažili o rozbití Malé Dohody, k čemuž měly přispět i zlepšující se vztahy mezi Itálií a Jugoslávií, a oba neměli zájem na vytvoření nového bezpečnostního systému v Evropě (jakéhosi nového Locarna), ačkoli se nedohodli na společném postupu v jednáních. Více se shodli se na politice proti Společnosti národů – Itálie měla sabotovat její akce, dokud byla jejím členem (vystoupila 11. prosince 1937), a po jejím případném odchodu mělo Německo učinit klamavou nabídku svého návratu do Společnosti.

Problematičtější bodem se stalo sjednocování postoje vůči Balkánu, který Itálie považovala za svou sféru vlivu, ale jejíž pozice zde podkopávalo ekonomické pronikání Německa, a to se zas nechtělo vzdát výhod z toho plynoucích. Podobně se neshodovaly v postoji k Japonsku, Itálie byla ochotna uznat Japonskem vytvořený stát Mandžukuo, zatímco Německo kalkulovalo s možností dobrých vztahů s Čínou (z ekonomických důvodů).

Německo ještě zvýšilo své nabídky, když se chystalo uznat italskou říši v Habeši (učinilo tak 21. října 1936), za což však už tentokrát požadovalo protislužby, garance a rozšíření německých hospodářských koncesí v Habeši, ústupky při vymezení zájmů v Podunají a výraznější podporu Itálie při německých požadavcích na vrácení kolonií.

Formální návštěva hraběte Ciana v Berlíně se odehrála koncem října. Ciano se během ní sešel s Göringem, Neurathem a na závěr i Hitlerem. S Göringem došlo k projednávání hlavně ekonomických záležitostí, důležitější byla jednání s Neurathem, 21.-22. října. V agendě projednávané na předběžných jednáních bylo záhy dosaženo shody a došlo

⁴⁷ A zároveň věděli, že požadovat po Francovi za svou podporu nějaká územní odstoupení či výsady by mohlo negativně poznamenat jeho budoucnost ve Španělsku – a stejně budoucnost Španělska nakloněného Hitlerovi a Mussolinimu. Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 334

k vyjasnění postojů k dalším tématům. Neurath vysvětlil zájmy Německa v Číně a neochotu Německa uznat Mandžukuo. Vyložil také německé plány na zabránění Gdaňsku a polského koridoru.⁴⁸ Dále požádal o italskou podporu při sporu s Litvou o Memel a o odvolání Eugenia Morreala z Vídně (který ve Vídni zastupoval Itálii ještě v době, kdy ta střežila Rakouskou nezávislost). Ciano požádal o Německou podporu při zlepšování italsko-jugoslávských vztahů.

Hlavním výsledkem jednání ministrů zahraničí se stal tzv. říjnový protokol, důvěrný a nepublikovaný dokument, podepsaný 23. října v Berlíně (na Wilhelmstrasse 74) oběma ministry. Základem dokumentu byla dohoda o koordinování pomoci Francovi a následném uznání Španělska pod Francovým vedením (poté, co Franco zvítězí). Další body se týkaly hlavně závazku společně bojovat proti komunismu, koordinace postupu proti Západu a Společnosti národů a odrážely shodu dosaženou během jednání předcházejícím formální návštěvě Ciana. Itálie rovněž přislíbila podporovat německé nároky na vrácení kolonií.

Druhým důležitým setkáním a vyvrcholením Cianovy cesty byla návštěva u Adolfa Hitlera osobně, v Berchtesgadenu 25. října. Ačkoli nedošlo k písemné dohodě, návštěva poskytla množství příležitostí pro vyjádření vzájemných sympatií a společných zájmů. Opět došlo k potvrzení protibritského postoje a ozřejmění budoucích plánů. Velká Británie měla být paralyzována dokud nebude dokončeno zbrojení obou států.⁴⁹ K paralyze Británie mělo přispět také získání dalších států na svou stranu použitím protibolševické politiky a propagandy. Přesto si však Ciano ze setkání s Hitlerem odnesl dojem, že vůdce stále ještě

⁴⁸ Neurath se vyjádřil v tom smyslu, že čas k těmto krokům ještě nenastal, a že se čeká na příznivý moment, přičemž spor s Polskem má Německo v plánu řešit mírovými prostředky. Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 336

⁴⁹ Hitler k tomu řekl, že: „Za tři roky bude Německo připravené, za čtyři roky bude více jak připravené, a když bude mít k dispozici pět let, tím lépe.“ Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 143

kalkuluje se spojenectvím s Británií. Ochotu ustoupit Italům na Balkáně Hitler ukázal, když sám navrhl koordinovat německou a italskou politiku vůči Jugoslávii.⁵⁰

Název „Osa Berlín-Řím“ dal svazku o pár dní později Mussolini při svém projevu v Miláně 1. listopadu 1936. Domníval se, že v Ose bude hrát hlavní roli při vytváření její politiky.⁵¹ V témže projevu zmínil podstatné části dohody, tak krátce považované za důvěrnou. Tento způsob zveřejnění existence nového spojenectví v Evropě, stejně jako název tohoto svazku, Mussolini s Hitlerem předem nekonzultoval.⁵²

3. Japonsko-německé sblížení a pakt proti Kominterně

3.1. Sblížení Německa a Japonska

Lze-li za počátek sblížení Itálie a Německa považovat až rok 1936 (či okamžik, kdy Itálie, resp. Mussolini, změnila svůj postoj k Německu), v případě sblížení Japonska s Německem nelze datum tak jednoznačně určit.

Velmi záhy po první světové válce navázala užší styky námořnictva obou zemí.⁵³ Japonsko dlouho obdivovalo Německo (resp. Prusko) a ve vojenské oblasti pro něj znamenalo vítaný a obdivovaný zdroj know-how. Byly-li versailleskou smlouvou německá armáda a námořnictvo drasticky zredukovány a ztratily-li svou privilegovanou pozici,⁵⁴ možnost obcházet omezení smlouvy, provádět rozvoj a tajná vojenská cvičení, krytá Japonskem, byla velmi vítána. Japonsko si na oplátku pro sebe zajistilo přístup k technologiím, jejichž význam se ještě zvýšil po Washingtonské konferenci 1922, kdy ztratilo spojení v Britech.

⁵⁰ Jugoslávie se měla více přiblížit Německu a Itálii a oddálit Malé Dohodě. K tomu mělo posloužit vybízení Maďarska, aby své revizionistické snahy zaměřilo proti Československu. Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 336

⁵¹ Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 336

⁵² Více k samotnému vytváření Osy, viz článek EMSV str. 333-337, či Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 143-144

⁵³ Více k vztahům mezi námořnictvy viz Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 40-57

⁵⁴ Námořnictvo se za časů Viléma II. těšilo privilegované pozici „císařovy oblíbené hračky“, Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 43

Technologická spolupráce s Japonskem představovala pro Německo ještě další výhodu. Rostoucí síla Japonska na východě mohla vyvolat obavy u Velké Británie a ta by mohla být ochotnější k ústupkům vůči německým požadavkům, ve snaze zajistit si stabilitu v Evropě.⁵⁵ Později tyto styky německých a japonských expertů a pozorovatelů pomohly při vytváření dalších oblastí spolupráce a při prosazování dohody právě mezi těmito dvěma státy.⁵⁶

Ve dvacátých letech ale nebylo možné takové spojení prohlubovat, Německo nebylo vojensky (či hospodářsky) natolik silné, aby mohlo být považováno alespoň za potenciálního spojence. Ani nástup nacistů v roce 1933 neměl vliv na podobné japonské vnímání Německa. Rasová teorie stavěla Japonce až za ariánskou (německou) rasu a to nemohlo imponovat Japonsku, které se snažilo o uznání rasové rovnosti se západními národy.

Rok 1935 přinesl mnoho změn, jež umožnily prohlubování německo-japonských vztahů. V oblasti rasové rovnosti Hitler postavil Japonce na roveň Němcům v Norimberských zákonech.⁵⁷ V oblasti vojenské Německo obnovilo všeobecnou brannou povinnost a společně se zbrojením zvyšovalo svůj kredit v očích Japonska. O to víc po roztržce Japonska s Velkou Británií a Spojenými státy na Londýnské námořní konferenci.

I další faktory hovořily pro vytvoření spojení. Oba státy se viditelně a nezávisle na sobě stavěly proti Společnosti národů (kterou oba opustily v roce 1933), jejím aktivitám a politice. Oba toužily po expanzi, zajištění zdrojů surovin a životního prostoru.⁵⁸ Oba viděly

⁵⁵ Canarisova zpráva z 30. září 1924. „Should the Japanese Navy be strengthened, the countries of the entente will have to shift their foreign policy from Europe to the Far East. In that event, in order to ensure stability to their rear, the countries of the entente will become more willing to resolve European problems.“ Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 163

⁵⁶ Příkladem pozorovatele v Japonsku ve dvacátých letech, který se v letech třicátých vypracoval na vysoký post a zastával projaponské postoje, byl admirál Wilhelm Canaris, šéf Abwehru od ledna 1935. Více viz Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 45-46, 162-165

⁵⁷ Ty označovaly za podlidi pouze židy. A oproti původními trojímu dělení ras z Hitlerova Mein Kampfů dělily lidi jen do dvou ras. Rovnost Japonců s Němci tak byla spíše vedlejším efektem. Spang, C. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 10-12

Japonskou hrdost a snahu o rovnoprávnost naproti tomu pobouřily Spojené státy už v roce 1924 novým přistěhovaleckým zákonem, který Japoncům zakazoval stěhování do USA. A to bez výjimky. Hubáček, M.: *Pacifik v plamenech*. Praha, 1997, str. 11-12

⁵⁸ Hitler užíval termín „Lebensraum“, Japonsko „seikatsu-kukan“, Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str.14

nepřítele v komunismu a Sovětském svazu, v roce 1935 se dohodly na (omezené) výměně informací o SSSR a rozšířily tak svou spolupráci na pole zpravodajské činnosti.

Přesto ani jeden ze států nebyl pevně rozhodnut vytvořit spojení právě s tím druhým. Japonsko se po neúspěchu Londýnské námořní konference ocitlo v mezinárodní izolaci, potřebovalo spojence a mělo dvě možnosti, s kým se spojit.

První možností byl návrat k jednacímu stolu s Brity a Američany a pokus učinit dohodu v oblasti námořního zbrojení, což muselo nutně znamenat minimálně dohodu na limitech v síle jednotlivých námořnictev. Druhou možností by byl pokus spojit se s těmi státy, jež stály v opozici proti mezinárodnímu uspořádání.

Zatímco první možnost prosazovalo japonské námořnictvo a liberálnější zaměření politici, armáda a radikálnější politici inklinovali ke spolupráci s rozvíjejícími se fašistickými státy. Vzhledem k tomu, že síly zastánců první a druhé možnosti byly zhruba vyrovnané, schopnost Japonska mít jasnou zahraniční politiku šla dolů.

Německo se potýkalo s podobnými problémy. První otázka zněla, zda vůbec vyhledávat spojení s Japonskem. Někteří toto spojení prosazovali, např. jako vhodnou protiváhu Velké Británii. Také ti Němci, kteří dříve v Japonsku působili jako pozorovatelé či poradci, byli nakloněni myšlence užší německo-japonské spolupráce. Nevýhodou Japonska pro možnost užší spolupráce však byla jeho geografická vzdálenost (komunikační prostředky byly tenkrát na podstatně nižší úrovni než dnes). A nadto Hitler preferoval spíše spojení s Velkou Británií, se kterou v červnu 1935 uzavřel námořní dohodu, jež mu umožnila budovat loďstvo. Jakkoli se Hitlerovi na Japonsku zamlouvala jeho agresivní politika, Japonsko stále představovalo stát atraktivní maximálně jako nepřítel SSSR.⁵⁹

Druhou otázku vyvolávaly vztahy Německa s Čínou. Němci Čankajškoví poskytovali vojenské poradce a zbraně a za to získávali (mimo vlivu na Čínu) to, kvůli čemuž mnozí

⁵⁹ Avšak Hitler plánoval zvítězit nad Sovětským svazem i bez pomoci „barevného spojence“, a to ještě i v době, kdy už na Sovětský svaz v červnu 1941 zaútočil. Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 13

nebyli nakloněni spolenectví s Japonskem. Jednalo se o dodávky surovin, zvláště wolframu, potřebného pro německý zbrojní průmysl.⁶⁰

Německo tedy mezi Čínou a Japonskem lavírovalo, dobré vztahy se snažilo mít s oběma státy, obchodovalo s Čínou i s Japonci ovládanými představiteli Mandžukua. Jenže učinilo-li Německo krok vpřed v obchodních vztazích s Číňany, okamžitě se vyrojily protesty Japonska. Učinilo-li totéž ve vztahu k Mandžukuu, protestovala Čína. Německo však protesty vždy ignorovalo a snažilo se, aby politické záležitosti neovlivňovaly německé obchodní zájmy.

Z tohoto důvodu se také v Německu vyskytly snahy usmířit Čínu s Japonskem a vytvořit s nimi společnou frontu proti Sovětskému svazu. Za tímto účelem probíhaly v Číně sondáže Feuerholzera a Kriebela⁶¹ v říjnu 1935, avšak krátce nato se japonsko-čínské vztahy opět zhoršily a Německo došlo k závěru, že za stávajících okolností jsou naděje na zprostředkování smíru marné.

V létě 1935 označil 7. kongres Kominterny Německo, Japonsko, Itálii a Polsko za fašistické státy a nepřítel Sovětského svazu. Admirál Canaris (jež se stal v lednu 1935 šéfem Abwehru, Německé zpravodajské služby) se proto snažil o vytvoření mezistátní spolupráce na bázi výměny informací o SSSR a za tímto účelem kontaktoval také Japonsko, přesněji japonského vojenského atašé v Berlíně, Hiroši Óšimu, a koncem roku 1935 došlo mezi Japonskem a Německem k první výměně informací.

3.2. Pakt proti Kominterně

Kromě Canarise měl zájem na sblížení s Japonskem také Joachim von Ribbentrop,⁶² který se už začátkem roku 1935 snažil vysondovat u představitelů japonského námořnictva jejich

⁶⁰ Více k německo-čínským vztahům a obchodování v 30. letech viz Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 337-342

⁶¹ Více viz Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 341-342

⁶² Ribbentrop tou dobou vedl Dienststelle Ribbentrop (též Ribbentropovo Büro), jakýsi polooficiální úřad konkurující ministerstvu zahraničí. Více viz Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 62

názor na možnost vytvoření aliance namířené proti Sovětskému svazu. Za tímto účelem vyslal prostředníka Friedricha W. Hacka k admirálovi Isoroku Jamamotovi, jež tou dobou vedl japonskou delegaci na konferenci v Londýně, aby ho pozval do Německa. Japonci se však k návrhu postavili negativně, z obav, aby si Velká Británie s Francií nevyložily návštěvu Jamamota v Německu jako náznak japonsko-německého sblížení.

Ribbentrop následně kontaktoval Óšimu skrze Hacka s cílem vytvořit spojení proti SSSR. Óšima odpověděl až v říjnu 1935 (na osobním setkání s Ribbentropem) s tím, že je třeba probrat záležitost s generálním štábem. Ten se následně ukázal myšlenkami nakloněn a vyslal svého zástupce (tím byl velvyslanec Kintomo Mushakoji), aby s Óšimou a Ribbentropem vyjednali podobu budoucího spojení.⁶³

Návrh paktu stanovoval vzájemnou spolupráci v obraně proti nebezpečí Kominterny, a to skrze výměnu informací o její podvratné činnosti. Tato část byla sepsána k zveřejnění. Návrh měl však mít také tajnou část, dodatkový protokol, jež umožňoval určitý stupeň vojenské spolupráce proti SSSR, přesněji neutralitu jednoho ze signatářů, ocitne-li se druhý ve válečném stavu se Sovětským svazem.

Aby se zabránilo roztržce se Sovětským svazem, pakt měl být namířen proti Kominterně, což navrhl Hermann von Raumer (vedoucí východního oddělení Dienststelle). Hitler tento postup schválil 25. listopadu 1935. Krátce poté také schválil možnost zapojení Číny do vznikající protisovětské fronty.

Až v únoru 1936 Canaris formuloval podrobněji, jak má zpravodajská spolupráce vypadat, a které další státy by se mohly na ní zúčastnit, či se kterými by se mělo usilovat o dohodu o výměně informací. Ke zdržení došlo, protože japonská armáda vyžadovala podrobnější

⁶³ Weinberg zastává tuto verzi, dle které měl po neúspěchu u Jamamota hlavní iniciativu i nadále Ribbentrop a Japonci pouze otáleli s odpovědí. Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 342

Naproti tomu Spang a Wippich uvádí s odkazem na N. Tajimu, že iniciativu převzala japonská armáda, která v září 1935 skrze Óšimu sondažovala u Hacka možnost vojenského paktu proti SSSR. Hack předal záležitost k Canarisovi a ten pak s Óšimou jednal o japonském návrhu další dva měsíce. Ribbentrop se k nim připojil až 15. listopadu a společně pracovali na návrhu paktu. Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 13 a 164-165

informace před tím, než by podepsala vojenskou dohodu. Druhou příčinu zdržení způsobily potíže generálního štábu s pochopením přesného významu a vlivu Ribbentropa v nacistické hierarchii. V těchto záležitostech se Óšima naopak orientoval velmi přesně.

Přesto trvalo ještě přes půl roku, než bylo sepsání textu paktu dokončeno a pakt podepsán. Neochota panovala na obou stranách. V japonském postoji způsobil zmatek puč mladých důstojníků 26. února 1936, po jehož násilném potlačení následovaly čistky mezi generály.⁶⁴ Hitlerův postoj ovlivnil ministr zahraničí Neurath, podle nějž vlastně Japonsko nemělo co Německu nabídnout. Německo si ani nemohlo být jisto reakcí Velké Británie. Z ekonomických důvodů byla stále atraktivnější Čína.

Proti jednáním protestovala ministerstva zahraničí obou států, neboť ani s jedním nebyla jednání konzultována. Mezistátní jednání tedy probíhala bez účasti příslušných ministerstev. Na německé straně vyjadřoval své výhrady také generální štáb.

Důležitějšími a znepokojujícími faktory však byly úniky informací, které se dostávaly k Sovětskému svazu skrze jeho špiony a které Sovětský svaz pravidelně uvolňoval do tisku, což vyvolávalo protesty od vlád dalších států.

Až v červenci se jednání opět pohnula, spíše díky vzrůstu pocitu ohrožení ze strany komunismu či SSSR. Hitler viděl ohrožení komunismem v souvislosti s propukající občanskou válkou ve Španělsku a proto dal Ribbentropovi opět svolení k dovršení německo-japonské smlouvy. Japonsko se cítilo znepokojeno rostoucím vlivem Sovětského svazu na Dálném Východě, SSSR 8. dubna uzavřel smlouvu o vzájemné obraně se Vnějšími Mongolskem (Mongolskou lidovou republikou). Japonská armáda zatím nebyla schopna konkurovat té sovětské, a tak se opět stalo atraktivnějším spojenectví s Německem, což by mohlo sovětské pozice na Dálném Východě oslabovat.

⁶⁴ Více viz Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 245-246

Ani jeden ze států však neměl zájem na pevném a jasně formulovaném spojení namířenému proti specifickému státu. Němci nechtěli přerušit svoje obchodní styky s Čínou, takže Japonsko nemohlo počítat s uznáním Mandžukua z jejich strany. Japonci v žádném případě neměli v zájmu vyvolání konfliktu se Sovětským svazem, se kterým právě jednali o dohodě v oblasti rybolovu. Nicméně i přes tato omezení platil z obou stran zájem na sblížení a vytvoření protisovětské fronty.

22. července 1936 provedli Óšima, Hitler, Raumer a Ribbentrop poslední opravy výsledného textu. Jednání sice ještě několik týdnů pokračovala, ale ke změnám ve znění paktu již nedošlo. Pakt proti Kominterně byl následně parafován 23. října⁶⁵ a formálně podepsán 25. listopadu 1936 v Berlíně.

Jeho obsah se takřka shodoval s návrhem, který sepsali rok před tím Canaris s Ribbentropem na jedné straně a Óšima a Mushakoji na straně druhé. Oba státy se zavázaly k výměnám informací o činnosti Kominterny, ke konzultacím o obranných opatřeních proti ní a spolupráci při provádění těchto opatření. Pakt měl platnost pět let a mohl být poté prodloužen. Také obsahoval pozvání dalším státům, aby se k paktu připojily.

Pakt měl několik tajných dodatků. Německo a Japonsko se v nich zavázaly k zachování neutrality v případě nevyprovokované sovětské hrozby či útoku na druhého z nich. Také se oba státy zavázaly neuzavírat se SSSR politické smlouvy, jež by se neslučovaly s tímto paktem, a jež by s druhým nebyly předem konzultovány.

Formulace celého paktu byla ovlivněna výhradami z obou stran takovým způsobem, aby nadále Japonsku umožňovala uzavírat se Sovětským svazem smlouvy v oblasti rybolovu a změn hranic. Na druhé straně Německu nepřikazovala vypovědět stávající německo-sovětské smlouvy a dohody (např. z Rapalla).

⁶⁵ V Berlíně na Wilhelmstrasse 64, tedy naproti budovy, kde tou dobou ministři zahraničí Itálie a Německa, Ciano s Neurathem, podepisovali říjnový protokol, jež se stal základem osy Berlín-Řím. Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany*. Chicago, 1970, str. 337

Japonská snaha o tajnost dodatků, aby nebyla narušena jednání o rybolovu, se zcela minula účinkem. Sovětský svaz věděl díky svým špiónům detaily i o tajných dodatcích⁶⁶ a ukončil jednání o rybolovu, na kterých Japonsku tak záleželo. Německo dopadlo lépe, Čankajška v Číně sice sblížení Německa s Japonskem znepokojilo, ale německému ministerstvu zahraničí se ho podařilo upokojit.⁶⁷ Znepokojení z projeveného sblížení Německa s Japonskem projevila také Velká Británie, která v paktu viděla ohrožení svých zájmů, a to ji oddálilo od Německa. Přesto Hitler stále počítal se spojenectvím či další dohodou s Brity. Ostatně, pakt obsahoval pozvání dalším státům, tedy i Velké Británii.

Také japonské námořnictvo, které jako první z japonských složek navázalo styky s Německem (již krátce po první světové válce), pakt nevívalo. Nemělo důvod vítat tento způsob sblížení, za prvé se neúčastnilo jednání (stejně jako námořnictvo německé) a za druhé v něm vidělo snahu japonské armády (jejímž dílem pakt byl) expandovat směrem, který může vyvolat konflikt se Sovětským svazem. Námořnictvo proti tomu prosazovalo expanzi na jih, k obsazení zdrojů surovin, např. holandských ropných polí v Indonésii. Nakonec však pakt akceptovalo po ujištění od armády, že vyvolání války se Sovětským svazem není jejím cílem. Japonská vláda přijala pakt pouze jako jistý druh ústupku militaristickým kruhům.

V případě paktu proti Kominterně se nejednalo o vojenský ani o pevný svazek. Znamenal pouze koordinaci kroků a spolupráci v oblasti zpravodajství. Ke vztahům proti Sovětskému svazu byly jeho formulace natolik vágní a polovičaté, že se dala jeho samotná účinnost považovat za diskutabilní. Oběma státům umožňoval rozvíjet vztahy se Sovětským svazem a v případě války se SSSR nepřikazoval druhé straně přispěchat na pomoc, pouze ji zavazoval Sovětský svaz nepodporovat.

⁶⁶ Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 346

⁶⁷ Nutno dodat, že s velkou námahou. Taktéž mělo ministerstvo co vysvětlovat Sovětskému svazu. Což ještě posílilo antagonismus ministerstva zahraničí k tomuto paktu, který nebyl jeho dílem, ač se týkal vztahů dvou států. Více viz Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 115

Třebaže pakt proti Kominterně nepředstavoval úzké spojenectví Japonska a Německa, mohl se stát základem hlubšího spojenectví. Pro Japonsko znamenal, že má opět spojence. Společně s nedávno vytvořenou „osou“ Berlín-Řím vyvolával ve světě dojem rodící se nové aliance tří velmocí, velmocí stavících se proti statu quo. Pakt proti Kominterně lze též považovat za jakousi „osu“ Berlín-Tokio.⁶⁸ Existence tajných dodatků nebyla sdělena nikomu, ani Itálii.⁶⁹

4. Vytvoření Osy Berlín-Řím-Tokio

Brzy poté, co se Itálie (a svět) dozvěděla o podepsání paktu proti Kominterně, vyjádřili Mussolini s Cianem Japonsku svůj zájem na vytvoření podobného spojenectví, tentokrát italsko-japonského. Započala jednání, ale byla mnohokrát přerušena, ať už střídáním japonských vlád (v únoru a červenci 1937) či výměnách na postu japonského velvyslance v Římě, kterým se stal Masaaki Hotta.

11. května 1937 dojednal Canaris s Óšimou dva dodatky k paktu proti Kominterně. První podrobněji rozpracovával způsoby výměn informací o SSSR, druhý se týkal záležitostí společných rozvratných aktivit namířených proti Sovětskému svazu. Tyto dodatky se týkaly praktických záležitostí a provádění výměny informací mezi zpravodajskými službami obou států a doplňovaly obecná ustanovení paktu proti Kominterně.⁷⁰ Byly mnohem obsáhlejší a podrobnější než dohoda o výměně informací o SSSR z roku 1935 (výše zmíněná).

⁶⁸ Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 161

⁶⁹ Celkem jasně to uvádí Bloch při návštěvě Raumera u Ciana 20. října 1937. „Raumer se zdráhal vyložit karty, pokud šlo o tajný vojenský protokol k německo-japonskému paktu z listopadu 1936, ačkoliv Ciano už o něm všechno věděl z jiných zdrojů.“ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 130.

Také tomu odpovídá setkání Ribbentropa s Cianem 22. října 1937. „Chtěl [Ciano] však vědět, zda mezi Německem a Japonskem existují „vztahy tajné povahy.“ Jestliže existuje nějaká dodatečná dohoda, předpokládající v určitých případech „benevolentní neutralitu... a konzultace“, Itálie si k ní přeje přistoupit.“ „[Ribbentrop] nemohl přiznat existenci tajných dodatků, protože Japonci trvali na tom, že mají zůstat Italům utajeny.“ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 131

Naproti tomu Weinberg uvádí o tajných dodatcích: „The german government had acknowledged the truth to Ciano when he visited Germany in October...“ Weinberg, G. L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970, str. 346

⁷⁰ K textu dodatků, viz Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 167-168

Ribbentropovy snahy o prohloubení paktu proti Kominterně a vytvoření pevnějšího (či vojenského) spojení s Japonskem nebo vyjednání přístupu dalších států narazily na odpor především u německého ministerstva zahraničí, kterému se dařilo úspěšně brzdit Ribbentropovy záměry. I na japonské straně se podobné brzdění dalšího vývoje dařilo japonské vládě, která se začala obávat zhoršení japonských vztahů s Velkou Británií.

7. července však japonská armáda zinscenovala na mostě Marka Pola incident, jež se stal záminkou k vyslání vojsk do severní Číny. Incident přerostl v čínsko-japonskou válku (byť nikdy formálně nevyhlášenou), jež opět přerušila italsko-japonská jednání a ohrozila německé zájmy, jak jeho ekonomické vztahy s Čínou, tak sblížování s Japonskem.

Japonci věděli o německých vztazích s Čínou, přesto o svém záměru napadnout Čínu svého nového spojence nekonzultovali. Třebaže je k tomu nedávno uzavřené spojení nezavazovalo, tento krok by jistě mohlo Německo vnímat jako pozitivní naladění Japonska k dalšímu prohlubování vzájemných vztahů.

Neurath chtěl zachovat ekonomické vztahy s Čínou, což ale znamenalo pokračování v dodávkách vojenského materiálu. Ribbentrop toužil po vojenském spojení s Japonskem a prosazoval u Hitlera podporování Japonska v této válce. Hitler se přiklonil k Neurathovým postojům a 16. srpna schválil zachování neutrality a nepřerušenosť dosavadního obchodování s Čínou (byť to znamenalo vojenskou podporu proti státu, se kterým nedávno uzavřel jisté spojení). V říjnu se nakrátko zdálo, že Hitler změnil názor a podlehl tlaku Ribbentropa, když se rozhodl veškeré zásilky zbraní do Číny zastavit, ale po hlasitých protestech mnoha nacistických špiček dal opět příkaz k obnovení dodávek (které tak byly přerušeny jen na několik dnů).

Zatímco Japonsko bojovalo s Čínou, italské vztahy s Velkou Británií se polovině roku 1937 dostávaly do krize.⁷¹ Mussolini proto hledal podporu u jiných námořních velmocí a byl

⁷¹ Tu způsobil incident ve španělských vodách mezi italskými ponorkami a britskými loděmi. Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 128

o to více ochoten ke sblížení s Japonskem. V srpnu dala japonská armáda souhlas s pokračováním v rozhovorech a ty už dál pokračovaly hladce.

Ribbentrop, který se také snažil o větší sblížení s Japonskem, v italsko-japonských jednáních viděl možnost spojit obojí (sblížování německo-japonské i italsko-japonské) a dosáhnout trojstranné dohody mezi Německem, Itálií a Japonskem. To by však pro Německo potenciálně znamenalo přerušit (výhodné) styky s Čínou a Hitler k praktickému rozvíjení Ribbentropova nápadu nedal svolení. Zatím.

25.-29. září 1937 se konala oficiální návštěva Mussoliniho v Německu. Hitler i Mussolini vyjádřili své sympatie Japonsku, pokračující podporu Franca a opovržení Velkou Británií a Francií. Ose se tak dostalo upevnění postojů, třebaže k žádné písemné dohodě na této návštěvě nedošlo. Mussolini na oplátku pozval Hitlera k návštěvě Itálie na květen příštího roku.

Japonsko zareagovalo na Mussoliniho přátelské návrhy a konečně navrhlo Itálii dohodu podobnou paktu proti Kominterně. Více se vázat nechtělo. Mezitím Hitler změnil svoje stanovisko k Ribbentropovu návrhu a schválil ho. Ribbentrop vyslal k 20. říjnu do Itálie Raamera, aby Cianovi předložil návrh na trojstrannou dohodu, dle které by Itálie přistoupila k paktu proti Kominterně se statutem původního signatáře.

Pro Itálii se tento návrh zdál být lepším než návrh Japonska na bilaterální pakt. Posílil by totiž zároveň vztahy s Německem, přičemž by Itálii k ničemu navíc nezavazoval. A hlavně by byl důraznější odpovědí Velké Británii.

Co však Ciana znepokojovalo byly tajné dodatky k paktu proti Kominterně. Ciano o nich věděl, ale nikoli od Němců. A ani Raumer o nich v Římě nehovořil. Navíc, německé ministerstvo zahraničí (a Hassel, německý velvyslanec v Římě) vůbec nebylo příznivě nakloněno Ribbentropovu konceptu, obávalo se zhoršení vztahů s Velkou Británií a skrze Attolika (italského velvyslance v Berlíně) Italy od přijetí Ribbentropova návrhu odrazovalo.

22. října přijel do Říma Ribbentrop, aby vytvořil novou verzi paktu proti Kominterně. Setkal se s velkou ochotou Itálie k přistoupení k paktu. Ciano předstíral, že neví o tajných dodatcích (které celý svět obecně předpokládal), a vyjádřil přání Itálie přistoupit i na ně, pokud ovšem skutečně existují. Ribbentrop však musel jejich existenci popřít i svému italskému spojenci, Japonsko na utajení dodatků trvalo.

Samotné přistoupení Itálie k paktu proti Kominterně a podepsání nového paktu se odehrálo v Římě, 6. listopadu 1937. Za japonskou stranu připojil podpis velvyslanec Hotta, za německou sám Ribbentrop, německé ministerstvo zahraničí bylo v této záležitosti opomenuto, stejně jako u původního japonsko-německého paktu.

Ačkoli Německo opět podepsalo smlouvu s Japonskem (byť jen symbolického významu), tak ve svých vztazích s Čínou nadále pokračovalo. To Itálie provedla směrem k Japonsku vstřícnější krok a koncem listopadu 1937 formálně uznala Mandžukuo.

Jak Ciano, tak Ribbentrop se shodli na praktickém protibritském zaměření této smlouvy a na tom, že se tímto spojily národy, kterým mezinárodní systém nedovoloval rozvoj a které se rozhodly s touto nespravedlností bojovat silou.⁷² Velké Británii se tento nepříznivý vývoj pochopitelně nezamlouval, ale její vláda v něm prakticky vážnou hrozbu neviděla.⁷³ Itálie následně 11. prosince 1937 vystoupila ze Společnosti národů.

5. Japonsko-německé vztahy v Ose

Německo se nadále pokoušelo zprostředkovat usmíření Číny a Japonska, ale jeho snaha definitivně ztroskotala 18. ledna 1938. Německo tušilo, že si bude muset vybrat, které vztahy jsou mu přednější. Nástup dlouhodobého zastánce spojení s Japonskem, Joachima von Ribbentropa, do funkce ministra zahraničí učinil s tímto dilematem krátký proces. Ribbentrop

⁷² Dle Ribbentropa se jednalo o „alianci výbojných národů proti saturovaným“. Ciano poznamenal: „Tři národy nastupují společně cestu, která je může zavést do války. Do války nezbytné k tomu, aby byl prolomen krunýř, dusící energii a touhy mladých národů.“ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 133

⁷³ „Ačkoliv pakt vyvolal v Londýně jistou nevoli, bylo tam na něj pohlíženo spíše jako na absurditu než na hrozbu.“ tamtéž

okamžitě po svém nástupu do úřadu uznal Mandžukuo a prohlásil, že se Německo zřiká nároků na své bývalé kolonie v Tichomoří. Totéž potvrdil Hitler v jednom ze svých projevů, ve kterém nešetřil chválou na Japonsko a vyjádřil přání těsnějších vztahů.

Ribbentrop poté v dubnu ukončil vojenské dodávky do Číny a vojenské poradce odvolal v květnu. Za všechny tyto kroky Německo od Japonska nic nepožadovalo. Ribbentrop pravděpodobně očekával, že Japonci budou ochotni uzavřít s Německem protibritské dohody, rozšířit dosavadní vztahy na vojenské spojení a po dobytí Číny poskytnout Německu rozsáhlé hospodářské výhody.

Japonsko místo toho pouze verbálně vyjádřilo svou vděčnost. O spory s Velkou Británií nemělo zájem a co se týče Číny, tak japonským zájmem bylo zbavit se zde veškerého evropského vlivu. Tedy i vlivu německého. Případný přístup Číny k paktu proti Kominterně byl tak jako tak nadobro vyloučen, v červnu Německo s Čínou definitivně ukončilo diplomatické styky.

Hitlerův zájem s těsné, vojenské spojení s Japonskem rostl souběžně s německými snahami o územní revize v Evropě. Anšlus Rakouska, vyvolání krize v Sudetech a další plánované požadavky na území přibližovaly Německo k válce. K válce, ve které by se Německo střetlo s Francií, Velkou Británií a všemi dalšími státy, které by se západním mocnostem podařilo zapojit do boje s Německem. Z těchto států se Hitler nejvíce obával Sovětského svazu. Kdyby se ten připojil do protihitlerovské aliance, znamenalo by to pro Německo válku na dvou frontách, ve které by pravděpodobně neztřížilo. Od vojenského spojení s Japonskem si proto Hitler sliboval poutání rudé armády na východě, čímž by Německo mělo krytý svůj východní bok a mohlo se soustředit na válku na západní frontě.

Ribbentrop se dál pokoušel prohlubovat vztahy s Japonskem, uzavřít trojstranný pakt, vytvořit vojenské spojení. Ale hlavně toužil po spojení zaměřeném proti Velké

Británii. Protože japonské ministerstvo zahraničí nemělo o podobné spojení zájem,⁷⁴ pokusil se ho obejít a prostřednictvím Óšimy (který měl také zájem na vojenském spojení) jednat s armádními kruhy.

Avšak v srpnu 1938 se japonská armáda vyjádřila jasně, o skutečné spojení s Německem má zájem, ale nikoli o spojení proti Britům, ale proti Sovětům. To však neodpovídalo Ribbentropovým záměrům a jednání na čas ustrnula. Příčiny tohoto zájmu o protisovětské spojení byly jasné, na hranicích se SSSR se množily střety japonských jednotek se sovětskými a hrozila japonsko-sovětská válka.

V polovině září se však situace změnila, japonský generální štáb zaslal Ribbentropovi návrh smlouvy, který sice neodpovídal Ribbentropovým představám o trojstranné dohodě, ale obsahoval prvky závazků vzájemné pomoci.

Zatímco Ribbentrop o tomto návrhu neúspěšně jednal s Italy, dovršily vzájemná jednání ozbrojené složky obou států, 7. října 1938 uzavřel Keitel s Óšimou v Berlíně formální dohodu.⁷⁵ Ta se týkala (jako předchozí dohody) spolupráce v oblasti výměn informací a obranných operací proti Sovětskému svazu. Navíc se měli alespoň jedenkrát do roka sejít zástupci armád k prodiskutování těchto záležitostí. Týž den uzavřel Keitel a námořní atašé Hideo Kojima námořní dohodu s takřka stejným obsahem (jenom článek o spolupráci v obranných opatřeních byl vypuštěn).

Po porážkách v boji se Sověty se i nová japonská vláda koncem října postavila příznivě k zářijovému návrhu generálního štábu a sondovala u Ribbentropa možnost konkretizace paktu proti Kominterně ve vytvoření vojenské aliance proti SSSR. Jako náznak změny

⁷⁴ Japonské ministerstvo zahraničí nemělo zájem na vytvoření spojení namířeného proti Britům. 17. července 1938 se rozhodla konference pěti ministrů uzavřít tajnou dohodu s Německem a Itálií. Dohodu, která by rozšiřovala pakt proti Kominterně ve skutečné vojenské spojení proti SSSR a které by šlo využívat ke kontrolování Velké Británie. Více viz Sato, K.: *Japan's Position before the Outbreak of the European War in September 1939*. Modern Asian Studies, Vol. 14, No. 1, str. 141

⁷⁵ K textu dohody, viz Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 169

povýšila Óšimu (zastávce japonsko-německé spolupráce) na velvyslance k 29. říjnu 1938. Avšak Ribbentrop s návrhem opět neuspěl u Italů.

Mussolini změnil názor až v lednu 1939 a vyjádřil (skrže Ciana) ochotu přistoupit na přeměnu paktu proti Kominterně v trojstranné spojení. Jenže informace o navrhovaném paktu pronikly na veřejnost a japonská vláda obdržela varování od Velké Británie a Spojených států. Tato vláda (mezi říjnem 1938 a lednem 1939 opět došlo ke změně vlády) nechtěla zostřovat neshody s těmito státy, a proto jednání zdržovala. Delegace, kterou Japonci vyslali do Berlína k podepsání trojstranného paktu, přijela až v březnu. Navíc s tvrzením, že Japonsko chce smlouvu zaměřenou jenom proti SSSR. Což odmítli Italové a místo toho začali jednat s Němci o dvoustranném paktu.

Ribbentrop přesto stále snil o trojstranném spojení. Ale Japonci trvali na svém a nebyli ochotni uzavřít žádný významný pakt, jež je postavil proti západním velmocím.⁷⁶ Ocelový pakt, který v květnu podepsalo Německo pouze s Itálií nebyl ve svém znění a závazcích pro Japonsko ani přitažlivý, ani přijatelný, přesto se Ribbentrop pokoušel ještě skoro tři měsíce dojednat vojenské spojení Německa s Japonskem. Japonci však stále předkládali pro Ribbentropa neatraktivní návrhy a příliš neustupovali ze svých pozic.

Zájmy Japonska a Německa se v tomto rozcházejí. Vnitřně nejednotná japonská vláda se dokázala shodnout pouze na zájmu vytvořit omezené vojenské spojení, které by bylo zaměřeno pouze proti Sovětskému svazu. Německo naproti tomu chtělo silné vojenské spojení zaměřené (kromě SSSR) také proti velké Británii a Francii.

11. května 1939 opět vypukly boje na mandžuské hranici a japonská armáda utrpěla v létě několik porážek. V srpnu provedl Ribbentrop zásadní obrat, protože se rozhodl vyjednat smlouvu o neútočení se Sovětským svazem. Óšima byl doslova šokován, když mu to

⁷⁶ Drobnou výjimku lze vidět v rozšíření námořní dohody (kterou uzavřeli Keitel a Kojima) z října 1938. V dubnu 1939 se japonsko-německá spolupráce rozšířila také na výměny informací o Francii, Velké Británii a Spojených státech. Tyto dodatky byly podepsány v Tokiu. Spang, Ch. W. - Wippich, R.-H.: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, 2005, str. 169

Ribbentrop sdělil, a pohrozil, že odstoupí, dojde-li k podpisu německo-sovětské dohody. Německé jednání považoval za zradu Japonska a porušení stanov paktu proti Kominterně, hlavně jeho tajných vojenských dodatků, protože německo-sovětská jednání již probíhala a Japonsko nebylo vůbec konzultováno, jak pakt nařizoval.

Poněvadž k podepsání sovětsko-německého paktu došlo (a to zrovna v době, kdy mezi Sověty a Japonci probíhala bitva u Chalchin-golu, kterou japonská armáda pár dní nato prohrála), Óšima skutečně odstoupil. Vztahy Japonska s Německem znatelně ochably, 24. srpna Japonsko přerušilo jednání s Německem a 28. srpna podala demisi japonská vláda.⁷⁷ Šokována byla též japonská armáda, ne však námořnictvo, kterému dosavadní smlouvy s Německem postačovaly a které nemělo zájem je prohlubovat a zaplést se do evropské války.

Protože byl Hitler rozhodnut vyřešit otázku Polska vojenskými prostředky, rozhodl se zajistit si smluvně podporu svých spojenců. Protože Japonsko otálelo s dojednáním vojenského paktu, rozhodl se uzavřít vojenské spojení pouze s Itálií. Výsledkem byl Ocelový pakt.

Pro případ války na západní frontě potřeboval mít zajištěn klid na eventuální východní frontě. Protože nedokázal Japonsko přimět k závazku vstoupit do války se Sovětským svazem, pokud by došlo k válce mezi Hitlerem a Stalinem, zajistil si Hitler svůj východní bok paktem se Stalinem. V tu chvíli už Japonsko ke kontrole SSSR nepotřeboval.

6. Italsko-německé vztahy v Ose

6.1. Anšlus Rakouska, Sudetská krize a Mnichovská konference

Hitler se už cítil v pevnější pozici než dříve a rozhodl se začít s agresivními kroky a požadavky na revize území. Zatímco Ribbentrop v Římě podepisoval trojstrannou dohodu, 5. listopadu uspořádal Hitler poradu, na které přednesl a zkonkretizoval své plány do budoucna.

⁷⁷ „Japonská zahraniční politika se nachází ve stavu faktické zrady,“ prohlásil odstupující premiér Hiranuma 28. srpna. Reischauer, E. O. - Craig, A. M.: *Dějiny Japonska*. Praha, 2000, str. 250-251

Jako první mělo Německo obsadit Rakousko a Československo. Věděl, že ministerskému předsedovi Velké Británie, Neville Chamberlainovi, jde především o zachování míru a že je pro to ochoten i k akceptování územních změn na kontinentě skrze nenásilnou cestu.

Aby mělo Německo zajištěno výhodnější mezinárodní ovzduší pro tyto akce, bylo vhodné, aby se pozornost Francie či Velké Británie upírala jinam, k významnějším záležitostem. Proto chtěl Hitler prodlužovat občanskou válku ve Španělsku, neboť počítal z možností španělsko-francouzského konfliktu, jež by z tamní krize mohl vzejít. Dokonce na této poradě otevřeně kalkuloval s možností vyvolat krizi ve Středomoří, podpořit Mussoliniho k expanzi v této oblasti a vyvolat italsko-francouzský konflikt.

Obrat od navenek umírněné politiky a rétoriky (skrže kterou se Hitler snažil dosáhnout revize Versailles a zajistit pro Německo spravedlnost) k agresivnější politice (kdy už hrozil násilím i válkou) se projevil i na výměnách vysokých postů, kde Hitler vyměnil umírněné či oponující činitele za osoby agresivnější a více nakloněné Hitlerově politice. Neuratha tak 4. února 1938 vystřídal v řízení ministerstva zahraničí Ribbentrop.

Prvním cílem Hitlerovy expanze se mělo stát Rakousko. Mezinárodní situace neskýtala jistotu úspěchu při násilném obsazení Rakouska, ale nenásilný či dobrovolný anšlus se zdál mít určitou pravděpodobnost úspěchu, čemuž napovídala britská politika appeasementu i postoj Mussoliniho. Že Německo v budoucnosti připojí Rakousko k Říši bylo Mussolinimu jasné už delší dobu⁷⁸ a na Ribbentropově návštěvě v listopadu 1937 naznačil, že německé kroky v Rakousku přejde mlčky.⁷⁹ Přesto si však Hitler nemohl být jist Mussoliniho postojem v případě ozbrojeného přepadení Rakouska Německem.

⁷⁸ V dubnu 1937 Göring při návštěvě v Římě Mussolinimu otevřeně sdělil, že „k anšlusu musí dojít a že k němu dojde.“ Z Mussoliniho reakcí se dalo usoudit, že se s tímto vývojem smířil. Více viz Schmidt, P.: *Paměti Hitlerova tlumočnicka*. Brno, 2002, str. 66

⁷⁹ Mussolini prohlásil, že je „unaven střežením rakouské nezávislosti a je připraven nechat událostem volný průběh, i když má zájem na tom, aby nevznikly žádné vážné mezinárodní komplikace a aby Itálie byla informována o německých záměrech.“ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 151

Aby si Hitler zajistil poslušnost rakouského kancléře Kurta von Schuschnigga pozval ho na 12. února 1938 do Berchtesgadenu, kde na něj vyvinul nátlak a Schuschnigg podepsal Hitlerovy požadavky, které Rakousko ještě více podřizovaly Německu.

O měsíc později však poskytl Schuschnigg záminku k Hitlerově intervenci, když se 9. března 1938 rozhodl vypsát na 13. března plebiscit, v němž se měli Rakušané vyjádřit, zda chtějí „svobodné německé křesťansko-sociální Rakousko“,⁸⁰ fakticky byla tedy stěžejní otázkou akceptace nacismu.⁸¹ Hitler nechtěl plebiscit připustit a hrozil vojenskou intervencí.

I když Schuschnigg nátlaku ustoupil a krátce nato odstoupil z funkce (opět na nátlak Hitlera) ve prospěch pronacistického Arthura Seyss-Inquarta, Hitler se rozhodl do Rakouska vpadnout vojensky (protože prezident Miklas odmítl z počátku Seyss-Inquarta do funkce jmenovat), k čemuž dal příkaz v noci mezi 10. a 11. březnem.

Hitler věděl, že Francie ani Velká Británie proti německé akci nic nepodniknou. Než wehrmacht 12. března 1938 překročil hranice, snažil se ještě Hitler ujistit o přátelských postojích Mussoliniho a poslal mu skrze prince Hesenského osobní dopis, ve kterém ho informoval o chystané akci a potvrdil neměnnost severních hranic Itálie s Rakouskem. Ještě večer 11. března telefonoval princ Hesenský zpět do Berlína, aby přetlumočil Hitlerovi vzkaz, že Mussolinimu na Rakousku nezáleží a intervenci ze strany Itálie vylučuje. Hitler neskrýval svou radost a vzkazoval Mussolinimu, že mu to nikdy nezapomene a že mu pomůže kdykoli bude potřeba.⁸²

Mussolini se tak vlastně na poslední chvíli dozvěděl o chystaném provedení anšlusu, který osobně nevítal, ale byl smířen s tím, že jednou přijde. Způsob, jakým ho Hitler informoval,

⁸⁰ Moravcová, D. - Bělina, P.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998, str. 148

⁸¹ Jeřábek, M.: *Konec demokracie v Rakousku. 1932-1938*. Praha, 2004, str. 185

⁸² Winston S. Churchill zaznamenává celý telefonní rozhovor, více viz Churchill, W. S.: *Druhá světová válka. I. díl. Blížící se bouře*. Praha, 1992, 243-244

Mussoliniho urazil a ponížil, ale nemohl s tím nic dělat. Anšlus navíc zvýšil nepokoje německé menšiny v Jižním Tyrolsku.⁸³

Ve Velké Británii panovaly naděje, že by Itálie mohla zabránit anšlusu Rakouska, stejně jako v roce 1934, třebaže se tyto naděje nakonec ukázaly být liché. A protože britská politika appeasementu projevovala ústupky vůči Německu, došli Ciano s Mussolinim k závěru, že by z této politiky také mohli něco vytěžit. Skrze Grandiho, italského velvyslance v Londýně, navrhli Chamberlainovi dobrovolné stažení svých jednotek ze Španělska výměnou za britské uznání italského císařství v Habeši (což ostatně Chamberlain prosazoval společně se zrušením ekonomických sankcí už v létě 1936, když ještě nebyl ministerským předsedou).⁸⁴ Chamberlain souhlasil a 16. dubna 1938 došlo k dohodě, tzv. velikonočnímu paktu.⁸⁵

Přes italská ujišťování, že vztahy uvnitř Osy jím nejsou nijak ovlivněny, Německo přijalo italsko-britskou dohodu s nevolí. Prakticky totiž znamenala, že se Itálie dala pro tuto chvíli cestou vyjednávání a nikoli agrese. Takže zhasly Hitlerovy naděje, že by Itálie mohla rozpoutat nějakou krizi, jež by odvedla pozornost západu od jeho dalších plánů.

Ale ani tato dohoda, ani anšlus Rakouska nezabránily uskutečnění plánované státní návštěvy Hitlera v Římě v květnu 1938. Když Italové odmítli Ribbentropovy pokusy o vytvoření vojenského spojení v době, kdy jednali s Brity, Hitlerova návštěva představovala pro Ribbentropa příležitost k vypracování jiné smlouvy, jež by Osu prohloubila. Proto dal zajistit, aby se vztahy s Itálií zlepšily, nekritizoval dohodu s Brity,

⁸³ Mussolini k Cianovi 24. dubna 1938 poznamenal: „Jestliže však [Němci] pomýšlejí posunout hranici o jeden jediný metr, tak si musí uvědomit, že se to neobejde bez tvrdé války, do které svedu dohromady celý svět proti germanizmu. A pak porobíme Německo nejméně na dvě století.“ Z Ciana cituje Čelovský, B.: *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy, 1999, str. 166

⁸⁴ Tuto verzi italských návrhů podává Bloch: „Po Berchtesgadenu [setkání Hitlera se Schuschniggem 12. února 1938] Mussolini s Cianem usoudili ... , že je tu vhodná příležitost pokusit se o rychlou dohodu s Londýnem, zahrnující uznání italského císařství v Etiopii výměnou za postupné stažení italských dobrovolníků ze Španělska.“ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 156

Naproti tomu Taraba uvádí, že k těmto dohodám došlo již o rok dříve: „Začátkem ledna 1937 byla v Římě uzavřena 'gentlemanská dohoda', podle níž se neměl měnit status quo ve Středomoří. Britové uznali italskou okupaci Etiopie a Italové za to slíbili stáhnout své vojáky ze Španělska.“ Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 159

Následně k italsko-britským rozhovorům mezi lednem a dubnem 1938 Taraba uvádí mezi výčet italských požadavků mmj. „potvrzení okupace Etiopie“, Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 169

⁸⁵ Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 169

vyhověl italským ekonomickým zájmům v Rakousku, zařídil uklidnění situace v Jižním Tyrolsku a ujistil Italy, že Německo nemá žádné úmysly či nároky v této oblasti.

Samotná návštěva začala 2. května, trvala týden a zúčastnilo se jí s Hitlerem několik set vysokých představitelů Německa.⁸⁶ Ribbentrop se pokoušel prohloubit spojenectví svým návrhem nové smlouvy,⁸⁷ ale Italové dávali najevo nezájem. Ani Hitler neměl přílišný zájem posouvat svazky s Itálií dál, stačilo mu, že jeho návštěva bude demonstrací jednoty, solidarity a přátelství obou zemí a Osy, což postačovalo také Italům.

Nejdůležitější pro Hitlera bylo zjistit italský postoj k Československu, proti němuž se nyní chystal vytáhnout. Pro Mussoliniho zase bylo hlavní získat Hitlerův osobní názor na záležitost Jižního Tyrolska. V obou záležitostech si oba diktátoři vyhověli, záležitosti Československa nijak Mussoliniho nezajímaly a Hitler se na oplátku 7. května veřejně zřekl nároků na Jižní Tyrolsko při svém projevu v Římě.⁸⁸

Hitler odjížděl z Itálie s vědomím, že může obsadit Československo, aniž by tím narušil dobré vztahy s Mussolinim. Brzy poté začal podněcovat k nepokojům v československém pohraničí, kde žili sudetští Němci. Německá propaganda chrlila do světa zprávy, jež měly Československo maximálně zdiskreditovat, a sudetské Němce podněcovat k nepokojům a stále větším (a nespílitelnějším) požadavkům na československou vládu.

Hitler se stavěl do role člověka, který tyto nespravedlnosti páchané na Němcích napraví a zajistí jim právo na sebeurčení. Ve skutečnosti mu však šlo o anexi celého Československa. Snažil se také, aby se českoslovenští sousedé připojili k německému tlaku, přislíbili účast na plánovaném vojenském obsazení Československa a požadovali na něm území.

⁸⁶ Hovořilo se o „vpádu do Itálie“. Schmidt, P.: *Paměti Hitlerova tlumočnicka*. Brno, 2002, str. 106

⁸⁷ V té se hovořilo o vzájemném uznání svých hranic, o spolupráci ve věcech společného zájmu, o zřeknutí se podpory nepřátel druhé strany a (v tajném dodatku) hlavně poskytnutí pomoci a podpory „všemi svými silami“, bude-li druhá strana napadena Francií či Velkou Británií. Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 167

⁸⁸ Hitler prohlásil, že „je to moje nezlomná vůle a můj odkaz německému národu, aby ... alpskou hranici, vytvořenou mezi námi přírodou, považoval navždy za nedotknutelnou, za hranici, kterou mezi našimi oběma národy vytýčila prozřetelnost spolu s dějinami.“ Schmidt, P.: *Paměti Hitlerova tlumočnicka*. Brno, 2002, str. 110

Krise v Sudetech narůstala, přestože československá vláda na nátlak západu začala jednat se zástupci sudetských Němců, a brzy docházelo k ozbrojeným střetům a obětem na životech. 12. září 1938 Hitler při projevu v Norimberku žádal odstoupení Sudet pod hrozbou vojenského útoku (ten už byl naplánován na 1. října). Do situace se však vložil Chamberlain, aby zajistil řešení krize mírovou cestou. Postupně se mu podařilo zajistit souhlas Prahy a Paříže se svým návrhem postoupit Německu sudetská území s více než 50% německého obyvatelstva. Hitler se nakonec rozhodl neriskovat válku, protože kvůli jeho neústupnosti Velká Británie s Francií zahájily 25. září mobilizaci, a souhlasil s vyjednáváním, jednak také kvůli opozici generálů a jednak protože se do věci vložili Italové.

Ciano už dlouho věděl (z vlastních zdrojů, ne od Německa), že útok na Československo je naplánovaný na 1. října. Projevil ochotu angažovat se v konfliktu a jako spojenec Německa předpokládal, že Itálie bude v případné válce v Evropě bojovat po jeho boku. Ale proto také požadoval informovanost o německých krocích, jež by do této války mohly Evropu a Itálii zatáhnout. Jenže Ribbentrop odmítal potvrdit, že by bylo o útoku či jeho datu rozhodnuto. V září došel Ciano k závěru, že Německo chce Itálii ze záležitostí Sudetské krize vyloučit.⁸⁹

Prakticky jediné zprávy, které Mussolini z Německa obdržel, se týkaly Hitlerova názoru na Československo, na postoj Francie s Velkou Británií a očekávání, že Mussolini bude stát při Německu. Navzdory tomu nijak Itálie neinformoval o svých skutečných a podrobných plánech. Mussolini přesto podporoval Hitlera. Stejně tak Japonsko v září vyjadřovalo podporu Německu a připravenost použít „vojenských prostředků“ „na podporu ducha aliance Antikominterny“.⁹⁰ Přes silná slova si oba němečtí partneři přáli vyřešit krizi mírovou cestou.

Mussolini skrze Attolika sice sdělil Hitlerovi, že v každém případě stojí za ním, ale protože si válku nepřál, prosil ho o přijetí Chamberlainova návrhu (z 28. září) na uspořádání mírové konference. Hitler se rozhodl ustoupit, odložit útok a přijmout britský návrh.

⁸⁹ Ciano si poznamenal: „Je jasné, že Němci nás nechtějí pustit do své hry.“ Ciana cituje Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 175

⁹⁰ Čelovský, B.: *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy, 1999, str. 354

29. září 1938 se setkali Hitler, Mussolini, Chamberlain a Daladier na konferenci v Mnichově. Konference rozhodla, která československá území budou Hitlerovi (dále Polsku a Maďarsku) vydána a do kdy. Vypuknutí války tak nakonec bylo zabráněno. Prozatím. Nadto se Mussolinimu tentokrát podařilo z územních revizí získat i něco pro sebe, Francie krátce po Mnichovu uznala anexi Habeše a Mussolini byl oslavován jako mírotvůrce.

V Mnichově kromě rozhodnutí o osudu Československa ještě došlo k podpisu anglo-německé deklarace, která hovořila o řešení problémů obou států skrze vzájemné konzultace a přání obou velmocí už nikdy nevstoupit do války. Hitler však před Ribbentropem krátce nato označil tuto dohodu za „cár papíru“.⁹¹

6.2. Německo-italské vztahy po Mnichovské konferenci, Ocelový pakt

Byl to opět Ribbentrop, kdo se pokoušel prohloubit spojení Osy. Motivem mu byla změna v japonském postoji v září, kdy japonský generální štáb zaslal návrh podobný paktu proti Kominterně, v němž se objevily jisté závazky vzájemné pomoci. V září ho parafovala i japonská vláda. Ribbentrop návrh dvakrát předložil Cianovi, ale pokaždé bez úspěchu, Mussolini se pro tuto chvíli rozhodl raději těžit ze své popularity mírotvůrce, ačkoli proti ideji samotného návrhu neměl příliš námitek. Italové dokonce raději jednali s Brity o dubnové dohodě, jejíž realizace se potýkala s neshodami.

6. prosince 1938 podepsal Ribbentrop s francouzským ministrem zahraničí mírovou dohodu podobnou té, jež uzavřeli Hitler s Chamberlainem v Mnichově. Podobnou i v tom, že pro Němce měla stejnou hodnotu a závaznost, tedy žádnou. Ač pro Německo bezvýznamná, Mussoliniho francouzsko-německá dohoda znepokojila, obával se, že by se mohlo jednat o německou pomstu za anglo-italskou smlouvu z dubna.

⁹¹ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 181

Mussoliniho znepokojení bylo o to větší, zvláště když se italsko-francouzské vztahy zhoršovaly. Itálie tou dobou vznášela požadavky na francouzská území a 17. prosince vypověděla francouzskou-italskou dohodu z ledna 1935. Mussolini očekával Hitlerovu podporu (stejně jako on podpořil Hitlera krátce před Mnichovskou konferencí), ale Hitler naopak do Paříže vzkázal, že „o italských požadavcích neměl ani potuchy a že nemá v žádném případě v úmyslu Italům pomoci.“⁹² Na druhou stranu koncem ledna 1939 ujistil Mussoliniho svou pomocí, stane-li se obětí agrese.

Mussolini se z obav ze sblížení Německa s Francií rozhodl počátkem nového roku přijmout Ribbentropem předaný návrh na prohloubení paktu proti Kominterně ve spojení. Jenže mezitím došlo ke změně v japonské vládě a ta už s návrhem minulé vlády nechtěla nic mít. Použila proto zdržovací taktiku a vyslala do Berlína delegaci. Ta dorazila až v březnu a předložila úplně jiný návrh. Ten Mussolini odmítl a navrhl Ribbentropovi dvoustranný vojenský pakt. Ribbentrop ho 10. března přijal, přesto jednání s Japonci pokračovala dál (a bezvýsledně).⁹³

V březnu Hitler provedl další územní zábory ve střední Evropě. 15. března 1939 dal obsadit zbytek Československa. Mussoliniho opět nekonzultoval, pouze ho o chystané akci informoval – řádově několik hodin před provedením akce. Dva měsíce (16. ledna) před tím k sobě připoutal Maďarsko (do té doby italského spojence), když mu za poslušnost přislíbil Podkarpatskou Rus. Tu nyní získali Maďaři. Plán na obsazení zbytku Československa ostatně vznikl už 21. října 1938.

Hitler následně předložil ultimáta Polsku, Litvě a Rumunsku. Litva se podřídila a 22. března postoupila Německu Klajpedu (Memel). Rumunsko také ustoupilo a uzavřelo s Německem hospodářskou smlouvu, kterou podřizovalo značnou část své ekonomiky (hlavně

⁹² Taraba, L.: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, 1992, str. 171

⁹³ Ciano si 8.3. 1939 poznamenal ohledně Japonců: „Odklad a japonský postup ve mně budí velkou skepsi o možnosti účinné spolupráce mezi flegmatickými a pomalými Japonci a dynamickými fašisty a nacisty.“ Ciano, G.: *Deník. 1939-1943. I. díl, 1939*. Praha, 1997, str. 49

vývoz obilí a těžbu nafty) kontrole Německa. Polsko však odmítlo vydat Gdaňsk a Koridor. Velká Británie v důsledku těchto akcí a porušení dohod z Mnichova vyhlásila 31. března záruky pomoci Polsku v případě, že se bude bránit ohrožení své nezávislosti. Francie potvrdila své dosavadní záruky Polsku.

To Hitlera rozzuřilo a dal vypracovat plán, v němž mělo dojít k útoku na Polsko 1. září 1939, či krátce poté. 28. dubna vypověděl Polsku smlouvu o neutralitě a jako odpověď Velké Británii na její záruky Polsku vypověděl námořní dohodu z 18. června 1935.

Hitlerovy březnové akce (opět) zhoršily německo-italské vztahy. Poté, co Německo získalo bez války Rakousko a části Československa, vytvořil se v Itálii dojem, že je realizovatelný jakýsi podobný Mnichov v italské sféře zájmu. Proto se snažila, aby ji Německo podpořilo v její snaze revidovat hranice ve Středomoří či na Balkáně. Místo toho Německo zabralo zbytek Československa, Klajpedu a pohřbilo ochotu západních mocností k revizím a ústupkům.

Nadto posilovalo svůj vliv v Maďarsku, Rumunsku a vynořily se náznaky, že podporuje chorvatské separatistické hnutí, aby získalo opěrný bod u Jaderského moře. Mussolini dokonce po okupaci Československa uvažoval, že ukončí vztahy s Hitlerem (v čemž ho Ciano podporoval) a pokusí se usmířit se západními mocnostmi.

Ribbentrop se proto všemožně snažil usmířit Italy. Omlouval postup v Československu a snahy uchytit se na jadranu rezolutně odmítl. Když se na počátku dubna Mussolini rozhodl napravit si reputaci, také provést agresivní akci a obsadit Albánii, Ribbentrop ihned vyjádřil pochopení a podporu. K obsazení Albánie došlo 7. dubna 1939.⁹⁴ Přesné datum Německu nebylo sděleno, Němci dostali zprávu až po provedení akce.

Hitler osobně tento krok Italů příliš nevítal (už proto, že s ním nebyl konzultován), spíše doufal, že se Itálie zaměří proti Francii. Ještě nepříjemnějším důsledkem italské akce byl

⁹⁴ Ciano svým velvyslancům sdělil, že tento krok učinili s Mussolinim proto, „aby se vytáhli na Němce“ a „aby zablokovali další německou expanzi na Balkánský poloostrov.“ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 204

strach z další italské agrese, který se rozšířil po Balkáně. Některé státy (Rumunsko, Řecko, Turecko) následně přijaly od Velké Británie a Francie záruky podobné těm, které daly tyto velmoci Polsku, a těmito kroky se částečně vzdálily vlivu Osy. O přijetí záruk uvažovaly také Jugoslávie a Bulharsko.

Obsazení Albánie, kterou už beztak měla Itálie dlouho pod svou kontrolou, ukázalo na italskou slabost a rostoucí závislost na Německu. Bez jeho podpory nemohla doufat v další územní zisky. Proto byl Mussolini ochoten k prohloubení vztahů mezi státy Osy a uzavření pevného spojení, politického i vojenského.

Ribbentrop se pokoušel o trojstranný pakt, ale za jeho zády zahájil Mussolini politická jednání s Göringem o paktu dvoustranném (vojenská jednání probíhala už od 5. dubna 1939). Ribbentropovi pak prakticky nezbylo než přijmout Cianovo pozvání do Itálie k jednáním o dvoustranné dohodě. 6. května 1939 se sešli v Miláně.

Italové po předchozích zkušenostech předložili dva základní požadavky, za prvé povinnost obou států se navzájem předem konzultovat o svých plánech a za druhé nevyprovokovat válku během příštích tří let. Ribbentrop stále věřil v připojení Japonska k plánovanému paktu, proto nespěchal s jeho uzavřením a snažil se spíše o volnější dohodu (aby množství závazků Japonce neodradilo). Ačkoli věděl o Hitlerových plánech, které směřovaly k pravému opaku, kývl na italské požadavky, aby vytvořil přátelské ovzduší, jež tolik utrpělo samostatnými akcemi obou států v posledních měsících.

Mussolini byl potěšen přijetím dvou základních italských požadavků a navrhl, aby bylo spojení ihned zveřejněno. I Ciano měl radost a na oplátku navrhl, aby text smlouvy vypracovali Němci. Kalkuloval i s projaponským postojem Ribbentropa a očekával proto, že text bude formulován obecně a volně, aby Japonce neodradil.

V tom se však Italové přepočítali. Návrh předložený 12. května vytvářel silné vojensko-politické spojení.⁹⁵ Oba státy se jím zavazovaly poskytnout druhému „plnou politickou a diplomatickou podporu“,⁹⁶ bude-li se cítit ohrožen, a v případě, že se jedna smluvní strana ocitne ve válce (ať už je agresorem kdokoli), druhá jí „přijde okamžitě na pomoc jako její spojenec a podpoří ji všemi svými ozbrojenými silami.“⁹⁷

Prvek vzájemných konzultací text obsahoval, jak Italové požadovali. Neobsahoval však záruku, že Německo nevyvolá během tří let válku. Italům stačilo Ribbentropovo a Hitlerovo ústní ujištění, že k válce během příštích tří let nedojde. Itálie požádala jen o drobné změny a 22. května 1939 došlo v Berlíně k podepsání smlouvy, jež dostala název Ocelový pakt. Japonci skutečně Ribbentropův návrh odmítli.

Byl to především Attolico, italský velvyslanec v Berlíně, kdo brzy začal posílat do Itálie zprávy o tom, že se Hitler chystá na válku (s Polskem) a že proto stupňuje napětí v polsko-německých vztazích. Ciano s Mussolinim těmto zprávám nevěřili, Ribbentropova ujištění o opaku jim stačila. Mussolini dokonce věřil tomu, že se Hitler chystá získat Gdaňsk mírovou cestou, a navrhl Hitlerovi uspořádání konference na způsob Mnichova. Ribbentrop však návrh označil za zbytečný, nežádoucí, nepotřebný a který by mohl vzbudit zdání slabosti Osy. Dle jeho názoru západní mocnosti beztak brzy ustoupí.⁹⁸

Jenže brzy nebyl Attolico jediným, kdo do Itálie posílal zprávy o chystaném německém útoku, potvrzovaly ho i vojenské zdroje. Ciano se proto rozhodl navštívit Ribbentropa osobně a zjistit skutečný stav věcí. 11. srpna došlo k setkání.

Ještě týž den se Ciano dozvěděl šokující pravdu. Na otázku, zda má Německo v úmyslu získat pouze Gdaňsk, Ribbentrop bez servítek odpověděl: „Chceme mnohem víc! Chceme

⁹⁵ Ciano si 13.5. 1939 poznamenal: „Nikdy jsem podobný pakt nečetl; je to skutečný dynamit.“ Ciano, G.: *Deník. 1939-1943. I. díl, 1939*. Praha, 1997, str. 92

⁹⁶ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 207

⁹⁷ tamtéž

⁹⁸ Ciano si 27. července poznamenal, že „velvyslanec [Attolico] měl jako vždy naprosto špatný názor na situaci.“ Ciano, G.: *Deník. 1939-1943. I. díl, 1939*. Praha, 1997, str. 122

válku!⁹⁹ Ciano se snažil argumentovat proti válce s Polskem tím, že Velká Británie s Francií tentokrát nebudou stát mimo konflikt. Také zdůrazňoval nevyzbrojenost a celkovou nepřipravenost Itálie ke vstupu do války, se kterou se koneckonců v příštích třech letech nepočítalo. Ciano však Ribbentropa nepřesvědčil a stejně tak nepřesvědčil ani Hitlera, se kterým se setkal druhý den. Také on věřil vojenské převaze Německa a tomu, že západní mocnosti Polsko nakonec nepodpoří. Ciano nakonec ustoupil od odrazování Hitlera od útoku na Polsko.¹⁰⁰

Italové tedy získali potvrzení zpráv, že se Němci chystají k válce, aniž by vzali v úvahu nepřipravenost Itálie, a aniž by se jí ptali na její názor. Tato porušení stanov Ocelového paktu (povinnost konzultovat druhého o svých krocích) a ústních ujištění, že k válce v příštích třech letech nedojde, nebyla pro Ciana tím jediným nepříjemným zjištěním během setkání s Ribbentropem a Hitlerem.

Dozvěděl se také o německo-sovětských jednáních, již probíhajících a opět s Italy nekonzultovaných, v rozporu s Ocelovým paktem. Nadto se o nich Ciano dozvěděl vlastně náhodou, když během rozhovoru s Hitlerem dostal Hitler telefonát a řekl Cianovi, že „Rusové souhlasí, aby Německo poslalo do Moskvy svého politického vyjednávače.“¹⁰¹ Ribbentrop k tomu dodal, že „Rusové byli plně informováni o německém plánu v Polsku.“¹⁰²

Konkrétní detaily německých plánů Ciano nezískal. Věděl jen, že mezi Německem a Polskem brzy propukne válka a že Německo jedná se Sovětským svazem. „Náš osud je nezajímá. Vědí, že válku rozhodnou oni, a nikoli my. Pak nám slibují almužnu,“¹⁰³ poznamenal si italský ministr zahraničí 12. srpna 1939.

⁹⁹ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 212

¹⁰⁰ 12. srpna Hitler řekl Cianovi: „Jsem skálopevně přesvědčen, že ani Anglie, ani Francie nevstoupí do všeobecné války.“ Ciano nakonec odpověděl: „Měl jste již tolikrát pravdu ... když jsme byli jiného názoru, že považují docela dobře za možné, že i tentokrát vidíte věci správněji, než my.“ Schmidt, P.: *Paměti Hitlerova tlumočnicka*. Brno, 2002, str. 163

¹⁰¹ Bloch, M.: *Ribbentrop*. Praha, 1994, str. 220

¹⁰² tamtéž

¹⁰³ Ciano, G.: *Deník. 1939-1943. I. díl, 1939*. Praha, 1997, str. 129

Doma v Itálii se poté snažil Mussoliniho přemluvit, aby Itálie po tom všem vypověděla Ocelový pakt, nebude-li Německo brát ohled na italské zájmy. Když se chtěl s Ribbentropem setkat k prodiskutování vzájemných vztahů a budoucnosti, dostal odpověď, že se Ribbentrop chystá na cestu do Moskvy (aby se Sověty podepsal dohodu). Ciano pochopil, že italské snahy zabránit Němcům ve válce jsou marné.

Po podepsání paktu Molotov-Ribbentrop Hitler sdělil Mussolinimu, že tento pakt zachrání Osu před obklíčením. Také mu oznámil, že brzy propukne válka s Polskem, ve které počítá s jeho podporou Německu.

Mussolini nevyhověl žádostem Ciana o vypovězení Ocelového paktu. Nechtěl však dodržet závazky z něj plynoucí, ani k tomu neměl potřebné prostředky. Německo, svého spojence v Ose, neopustil, poslal však Hitlerovi telegram, kde mu dal jasně najevo, že se války (se kterou se počítalo až v roce 1942) z důvodu nepřipravenosti nezúčastní, a vznesl požadavky na vybavení italské armády.

Hitlerovo následné označení Mussoliniho telegramu za zradu zní vzhledem k událostem posledních týdnů skutečně značně ironicky. Jediným faktickým výsledkem Mussoliniho telegramu bylo nakonec pouze to, že donutil Hitlera odložit datum útoku na Polsko o několik dní, z 26. srpna na 1. září téhož roku, 1939.

ZÁVĚR

Tři státy, Německo, Itálie a Japonsko, měly důvody k nespokojenosti s poválečným uspořádáním, Versaillesko-Washingtonským systémem mírových smluv, který měl zaručovat status quo ve světě. Týž status quo a snaha o neměnnost hranic postavily tyto státy do situace, kdy nedisponovaly dostatkem vlastních zdrojů surovin a staly se z tohoto důvodu závislými na mezinárodním obchodu.

Tento systém se zdiskreditoval při vypuknutí velké hospodářské krize a umožnil nástup nedemokratických, agresivních a expanzivních sil, resp. jejich radikalizaci (v případě Itálie). Jejich politika našla podporu u obyvatel a znepokojila státy snažící se zachovat dosavadní uspořádání ve světě. Velmocenské postavení a společné cíle poskytly základ k tomu, aby se Německo, Itálie a Japonsko seskupily v jednom bloku, později nazvaným „Osa“.

Uvnitř Osy byly určujícími vztahy Německa s Japonskem a Německa s Itálií, což mělo základ v prvních spojeneckých smlouvách, smlouvě o ose Berlín-Řím a paktu proti Kominterně. Tyto první smlouvy písemně vyjádřily sblížení Německa s Itálií, resp. Německa s Japonskem. Každá z nich byla výsledkem vědomí společných zájmů a snah o jejich stvrzení. Počet a význam společných zájmů se odrazil nejen v textech smluv, ale také v pevnosti, hloubce, účelovosti a stejně tak i v budoucnosti vzniklých spojenečtví. A byly to také jednotlivé zájmy, jež určovaly vývoj spojenečtví, jejich charakter a jejich vnitřní vztahy.

Ke sblížení Itálie s Německem došlo z iniciativy Hitlera, kterému se podařilo vstřícnými gesty změnit Mussoliniho nevráživý postoj k Německu. Itálie se ocitla v mezinárodní izolaci kvůli rozpoutání války v Habeši a Mussolini si uvědomil, že do budoucna nemůže počítat s podporou Velké Británie a Francie při dalších pokusech o italskou expanzi. Proto potřeboval silného spojence a proto podobně vstřícnými gesty (za které také nic na oplátku nepožadoval) odpovídal na Hitlerovy snahy o německo-italské sblížování.

V souvislosti s občanskou válkou ve Španělsku nabídl Hitler Mussolinimu koordinaci postupu Německa a Itálie a dohodu o vymezení sfér vlivu. Mussolini nabídky přijal a vyslal Ciana (ministra zahraničí) do Berlína k dojednání spojenečtví. Zde se Ciano setkal s přátelským přivítáním a došlo k vyjasnění pozic, postojů a plánů obou států. Němci též byli ochotni ustupovat italským požadavkům, ale také oni již vznášeli své požadavky. Celkově však panovala vzájemná shoda a 23. října 1936 došlo k podpisu spojenecké smlouvy, jež později Mussolini nazval osou Berlín-Řím.

Do svazku s Německem vstoupila Itálie dobrovolně a Mussolini se domníval, že v něm bude hrát hlavní roli. Realita mu brzy ukázala, jak moc se mýlil. Hitlerovým prvořadým zájmem byly územní revize ve střední Evropě, nikoli potřeby či zájmy svého slabšího partnera. Itálii potřeboval spíše k tomu, aby odváděla pozornost západních velmocí od jeho plánů ve střední Evropě, a spojení s Mussolinim Německu umožnilo mít o potenciálního nepřítele méně. Navenek oba diktátoři dávali najevo soulad a pevnost svého přátelství a spojení, uvnitř však hleděli především na své zájmy.

Čím bylo Německo silnější, tím více se blížila chvíle, kdy začal Hitler provádět územní revize a neváhal hrozit válkou. Jako první obsadil Rakousko v březnu 1938, jehož nezávislost ještě před dvěma roky hájila Itálie. Tutéž Itálii postavil Hitler před téměř hotovou věc, když Mussoliniho o chystaném Anšlusu informoval až večer před akcí.

Mussolini, na druhou stranu, krátce poté vyjednal s Velkou Británií její uznání italské okupace Habeše. S tou samou Británií, ke které oba diktátoři vzájemně vyjadřovali své nesympatie při vytváření osy a o níž ujišťovali druhého, že s ní tajně nejednají.

Po Rakousku se Hitler zaměřil proti Československu, vyvolal krizi v Sudetech a opět neměl v plánu do záležitosti Itálii zainteresovat či ji (jako spojence) alespoň informovat o svých konkrétních plánech, ačkoli ho o ně Mussolini žádal. Přesto se Mussolini vložil koncem září do této krize, protože hrozila přerůst ve válku, kterou Itálie v tuto dobu nechtěla.

Výsledky Mnichovské konference znamenaly pro Německo další územní zisky, aniž by došlo k válce. Slabší Itálie proto očekávala, že by stejným způsobem mohlo dojít ke změnám na Balkáně či Středomoří a pochopitelně očekávala německou podporu. Místo toho Hitler v březnu 1939 obsadil zbytek Československa a vynutil si na Litvě odstoupení Memelu. Agrese proti Československu pohřbila britskou politiku appeasementu a ochotu vyhovět požadavkům na revize, s čímž pohřbila i italské naděje na dohodě mezi velmocemi, kterou by Itálie získala požadovaná území bez boje.

O svém (nezvratném) záměru okupovat Československo Hitler Mussoliniho opět informoval na poslední chvíli. Jako drobnou osobní pomstu dal Mussolini obsadit Albánii a tentokrát to byl on, kdo postavil druhého před hotovou věc. Jenže vojenskou okupací státu, který už Itálie tak jako tak zcela kontrolovala, se projevila italská slabost a Mussolini dobře chápal, že bez podpory Německa nemá Itálie šanci k úspěšné expanzi.

Proto byl ochoten uzavřít s Německem těsnější spojení. Výsledkem byl 22. května 1939 tzv. Ocelový pakt, který zavazoval Itálii pomoci Německu, ocitlo-li by se ve válce. Zároveň se oba státy zavázaly předem své kroky konzultovat a Hitler slíbil Mussolinimu, že k válce během tří let nedojde (tento závazek nebyl textem paktu), a to i přesto, že už měl vypracován plán útoku na Polsko, k němuž mělo dojít do září 1939.

Jenže brzy poté opět dostala Itálie najevo, jak Hitler dodržuje své sliby a závazky. Teprve v srpnu se Mussolini dozvěděl o chystaném útoku na Polsko, o záměru Německa vyvolat válku a navíc také o probíhajících německo-sovětských jednáních.

Německo nedodrželo ani písemný závazek konzultovat Itálii o svých krocích (bez ohledu na ni jednalo se Sověty a připravovalo útok na Polsko), ani ústní ujištění, že k válce do roku 1942 nedojde. Naopak, Německo bylo rozhodnuto vyvolat válku bez ohledu na stanovisko Itálie, její nepřipravenost a nevyzbrojenost. Mussolini sice Ocelový pakt nevyověděl, ale dokázal na poslední chvíli zajistit Itálii neutralitu (ač měl dle Ocelového paktu Německo plně podpořit) ve válce, která propukla 1. září 1939.

Při vytváření spojení Německa s Japonskem mohly oba státy navázat na přátelskou spolupráci svých námořních sil, s níž bylo započato již brzy po konci první světové války, byť Německo delší dobu nemohlo Japonsku nabídnout více. Až roztržka se západními velmocemi na Londýnské námořní konferenci (1935) donutila Japonsko hledat si spojence. A pro určitou část japonských představitelů se jevílo Německo jako atraktivnější, neboť jeho moc stoupala a s Japonskem ho spojoval antagonismus vůči Sovětskému svazu.

Na spojení měly zájem v obou státech jen některé složky moci, mezi něž ministerstva zahraničí nepatřila. Hitler sice pohlížel na Japonsko jako na potenciálního spojence, avšak prakticky tím jediným, na čem mohl být jejich spojenecký svazek postaven a v čem se jejich zájmy dostatečně shodovaly, byl jejich nepřátelský postoj k Sovětskému svazu a komunismu, zvláště poté, co 7. sjezd kominterny zařadil oba státy mezi nepřátele SSSR.

Hitler potřeboval mít zajištěný prostor na východ od Německa v případě války na západě, Japonsku záleželo na oslabování síly sovětských armád u hranic s Mandžukiem. Byl tu tedy prostor pro spojení, jež by rozdělovalo sovětské síly a kontrolovalo je.

Výsledkem jednání byl 25. listopadu 1936 pakt proti Kominterně (formálně tedy nikoli proti Sovětskému svazu), jež zavazoval signatáře k výměnám informací o Kominterně a spolupráci v boji proti ní. Pakt obsahoval také pozvání dalším státům. Tajným dodatkem se signatáři navíc zavazovali k přísné neutralitě v případě, že se některý z nich ocitne ve válce se Sovětským svazem. Toto spojení ale nebylo pevné a jasně formulované.

K paktu proti Kominterně o rok později přistoupila Itálie, avšak jenom k jeho zveřejněné části, tajné dodatky jí byly zatajovány i nadále, především na žádost Japonska. Vzniklo tak trojstranné spojení, byť se slabými vazbami a závazky.

Na dalším prohlubování vztahů a vytvoření trojstranného vojenského spojení měl zájem Ribbentrop, jeden z autorů paktu proti Kominterně a od února 1938 německý ministr zahraničí. Spojení chtěl zaměřit proti Velké Británii. O totéž se zajímal také Hitler, jehož zájem rostl souběžně s kroky, kterými přibližoval Německo k válce. Hitler počítal napřed s válkou na západě, s Francií, případně s Velkou Británií, a proto čím dál víc potřeboval mít zajištěno, že Sovětský svaz nezaútočí z východu, zatímco Německo bude bojovat na západě. K tomu však neutralita vůči SSSR ze strany Japonska (vyjádřená v paktu proti Kominterně) nedostačovala. Také by bylo pro případ války vhodné, aby Japonsko vážalo na Dálném Východě alespoň část britských sil.

Japonsko dlouho na Ribbentropovy návrhy nereagovalo a nenechalo se nalákat ani na vstřícné kroky Německa (uznání Mandžukua, ukončení německých vztahů s Čínou aj.). O spojení proti Velké Británii nestálo. S rostoucími potyčkami (a porážkami) s rudou armádou však od srpna 1938 rostl japonský zájem spojení prohloubit (a pokud možno zaměřit proti Sovětskému svazu). Japonci předložili Ribbentropovi návrhy na trojstranné spojení, které také obsahovalo drobné prvky závazků pomoci druhému v případě války. Jenže Ribbentrop s japonskými návrhy pokaždé neuspěl u Itálie.

Když Itálie počátkem roku 1939 konečně vyjádřila ochotu prohloubit trojstranné spojení, bylo to pro změnu opět Japonsko, kdo trvalo na tom, že trojstranné spojení musí být zaměřeno pouze proti SSSR. O takto omezené spojení však neměli zájem Italové, kteří následně začali jednat s Německem o dvoustranném spojení.

Německo-japonská jednání sice pokračovala, ale Japonci prakticky neustupovali ze své pozice, chtěli pouze omezené vojenské spojení, zaměřené protisovětsky. Němci však potřebovali, aby se Japonsko zavázalo vyhlásit válku Sovětskému svazu v případě, že dojde k německo-sovětské roztržce. Protože se takto těsně Japonsko vázat nechtělo, Hitler si zajistil svou východní hranici nakonec přímo a bez ohledu na Japonsko i pakt proti Kominterně, když v srpnu 1939 uzavřel se SSSR pakt Molotov-Ribbentrop.

The relations between the Axis states in 1936-1939

Abstract:

The main topic of this study has reference to the relations between the Axis states before the outbreak of the second world war.

I'm beginning with the rapprochement of Germany and Italy on one side and Germany and Japan on the other one. The study is going on by signing first treaties, the Berlin-Rome Axis and the anti-Comintern Pact, both signed at the end of 1936. Subsequently I turn to the further progress in these relations, attempts of intensifying them, the creation of tripartite alliance by Italian adhere to the Anti-Comintern pact (1937), or creating the Pact of Steel.

I analyse the truth in mutual relations between nazi's Germany, fascist's Italy and militaristic Japan, in spite of the treaty texts and commitments and despite the demonstrations of unity in public. I describe the reality by analysing conferences of high officials, their common visitings and their drafts. I describe also the process of drawing and signing the treaties, and also axis-states common interests, of which base it could be possible to specify, what possibilities presented themselves for tighten cooperation and relations.

The study illustrates, who and why he was interested in intensifying the relations and in tightening the cooperation, what he has done for it or he would be able to do for reaching his interests. How were the treaties, pledges and promises abode and what reactions elicited activities and behaviour of single signatories inside of the Axis.

In the last part I submit, how far the Axis relations arrived and how they did culminate before the outbreak of the war, as Germany signed the non-aggression Pact with the Soviet union in August 1939.

Seznam použitých zdrojů:

Literatura neperiodická:

- Arendtová, Hannah: *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla*. Praha, Mladá fronta, 1995
- Aron, Raymond: *Demokracie a totalitarismus*. Brno, Atlantis, 1988
- Bix, Herbert P.: *Hirohito a vznik moderního Japonska*. Praha, BB art, 2002
- Bloch, Michael: *Ribbentrop*. Praha, Naše vojsko, 1994
- Boyle, David: *Druhá světová válka ve fotografiích*. Čestlice, Rebo, 1999
- Brod, Toman: *Pakty Stalina s Hitlerem: výběr dokumentů z let 1939 a 1940*. Praha, Naše vojsko, 1990
- Bullock, Alan: *Hitler a Stalin. Paralelní Životopisy*. Plzeň, Mustang, 1995
- Bullock, Alan: *Hitler. A study in Tyranny*. Harmondsworth, Penguin Books Ltd., 1962
- Ciano, Galeazzo: *Deník. 1939-1943. I. díl, 1939*. Praha, ERM, 1997
- Ciano, Galeazzo: *Deník. 1939-1943. II. díl, 1940-1941*. Praha, ERM, 1997
- Čelovský, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy, Tilia, 1999
- Dupuy, R. Ernest - Dupuy, Trevor N.: *Vojenské dějiny. 2. díl*. Praha, Forma, 1997
- Duus, Peter: *The Cambridge history of Japan. Volume 6. The twentieth century*. Cambridge, Cambridge University Press, 1988
- Gilbert, Felix – Large, David Clay: *Konec evropské éry: dějiny Evropy 1890-1990*. Praha, Mladá Fronta, 2003
- Howard, Michael: *Válka v evropské historii*. Brno, Barrister & Principal, 1997
- Hubáček, Miloš: *Moře v plamenech*. Praha, Mladá fronta, 1990
- Hubáček, Miloš: *Pacifik v plamenech*. Praha, Mladá fronta, 1997
- Churchill, Winston Spencer: *Druhá světová válka. I. díl. Bližící se bouře*. Praha, Lidové noviny, 1992

Irving, David John Cawdell: *Hitlerova válka a válečná stezka let 1933-1945*. Brno, Jota, 2000

Jeřábek, Martin: *Konec demokracie v Rakousku. 1932-1938*. Praha, Dokořán, 2004

Johnson, Paul: *Dějiny 20. století*. Praha, Rozmluvy, 1991

Kdy, kde, proč & jak se to stalo. Praha, Reader's Digest Výběr, 1997

Mann, Golo: *Dějiny Německa 1919 – 1945*. Praha, Český spisovatel, 1993

Moravcová, Dagmar: *Výmarská republika*. Praha, Karolinum, 2006

Moravcová, Dagmar – Bělina, Pavel: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, ISE, 1998

Müller, Helmut M. - Krieger, Karl Friedrich - Vollrath, Hanna: *Dějiny Německa*. Praha, Lidové noviny, 2001

Nálevka, Vladimír: *Světová politika ve 20. století 1*. Praha, Skřivan ml., 2000

Nolte, Ernst: *Fašismus ve své epoše*. Praha, Argo, 1999

Novák, Miroslav: *Systémy politických stran*. Praha, Slon, 1997

Ort, Alexandr: *Evropa 20. století*. Praha, Arista, 2000

Procacci, Giuliano: *Dějiny Itálie*. Praha, Lidové noviny, 1997

Reischauer, Edwin O. – Craig, Albert M.: *Dějiny Japonska*. Praha, Lidové noviny, 2000

Ridley, Jasper Godwin: *Mussolini*. Praha, Themis, 2002

Santamaria, Yves: *1939, německo-sovětský pakt*. Praha, HZ, 2001

Shirer, William L.: *Vzestup a pád třetí říše: dějiny nacistického Německa*. Brno, Marek, 2004

Schmidt, Paul: *Paměti Hitlerova tlumočníka*. Brno, Barrister & Principal, 2002

Spang, Christian W. - Wippich, Rolf-Harald: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, Routledge, 2005

Taraba, Luboš: *Duce. Anatomie jedné kariéry*. Praha, Horizont, 1992

Weinberg, Gerhard L.: *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*. Chicago, 1970

Zwettler, Otto: *Světové dějiny. 2, Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost*. Praha, Fortuna, 1996

Literatura periodická:

Albrecht-Carrie, Rene: *Peace with Italy – An Appraisal*. Political Science Quarterly, Vol. 62, No.4 (Dec. 1947)

Boyd, Carl: *The Berlin-Tokyo Axis and Japanese Military Initiative*. Modern Asian Studies, Vol. 15, No. 2 (1981)

Sato, Koyzo: *Japan's Position before the Outbreak of the European War in September 1939*. Modern Asian Studies, Vol. 14, No. 1

Ward, Barbara: *Italy and the German Alliance*. The Political Quarterly, Vol. 11, Issue 3 (July 1940)

Watt, D. C.: *An Earlier Model for the Pact of Steel: The Draft Treaties Exchanged between Germany and Italy during Hitler's Visit to Rome in May 1938*. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 33, No. 2 (Apr., 1957)

Weinberg, Gerhard L.: *The Nazi-Soviet Pacts A Half-Century Later*. Foreign Affairs, Fall 89, Vol. 68, Issue 4

Publikované prameny:

Report by Canaris, 30 September 1924, součást: Spang, Christian W. - Wippich, Rolf-Harald: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, Routledge, 2005, str. 163

The German-Japanese Agreement against the Communist International, 25 November 1936, součást: Spang, Christian W. - Wippich, Rolf-Harald: *Japanese-German Relations, 1895-1945*. New York, Routledge, 2005, str. 165-166

Supplementary Agreement on Japanese-German Exchange of Information about the Soviet Union, 11 May 1937, součást: Spang, Christian W. - Wippich, Rolf-Harald: Japanese-German Relations, 1895-1945. New York, Routledge, 2005, str. 167

Supplementary Agreement on Subversive Activities against the Soviet Union, 11 May 1937, součást: Spang, Christian W. - Wippich, Rolf-Harald: Japanese-German Relations, 1895-1945. New York, Routledge, 2005, str. 167-168

Agreement between the Military Authorities of Japan and Germany Regarding Intelligence and Subversive Activities against the Soviet Union, 7 October 1938, součást: Spang, Christian W. - Wippich, Rolf-Harald: Japanese-German Relations, 1895-1945. New York, Routledge, 2005, str. 169

Telefonní rozhovor mezi Hitlerem a princem Hessenským, 11. března 1938, součást: Churchill, Winston Spencer: Druhá světová válka. I. díl. Blížící se bouře. Praha, Lidové noviny, 1992, str. 243-244

Anglo-německá dohoda, 30. září 1938, součást: Churchill, Winston Spencer: Druhá světová válka. I. díl. Blížící se bouře. Praha, Lidové noviny, 1992, str. 287

Smlouva o neútočení mezi Německem a Svazem sovětských socialistických republik, 23. srpna 1939, součást: Brod, Toman: Pakty Stalina s Hitlerem: výběr dokumentů z let 1939 a 1940. Praha, Naše vojsko, 1990, str. 32-34

Vztahy mezi státy Osy v letech 1936 - 1939

(projekt k bakalářské práci)

Petr Eliáš

cyklus bakalářský

obor politologie a mezinárodní vztahy, FSVUK

ročník 3.

vedoucí práce

Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.

V Praze dne 25.11. 2006

Hitlerovo Německo, než začalo válku, si získalo několik spojenců. Mezi ty hlavní patřila Itálie a Japonsko (o dalších spojencích tato práce nebude). Měli společné cíle: revizi (resp. zrušení) mírových smluv vzniklých po první světové válce, zrušení statu quo (a snahu expandovat, rozšířit svá území a sféry vlivu), či odpor proti Společnosti národů na jedné straně a proti komunismu nebo Sovětskému svazu na straně druhé.

Před válkou spolu začali navazovat a prohlubovat vzájemné vztahy, jež našly stvrzení v propojení těchto tří států a vytvoření tzv. Osy, též Osy Berlín-Řím-Tokio. Dalo by se říci, že vzhledem ke společným zájmům, cílům a spřízněnosti by jejich vzájemné vztahy mohly být velmi dobré, jednání přátelská, aktéři navzájem vnímáni jako rovnocenní partneři a vzájemné smlouvy dodržované.

Otázkou je, bylo-li tomu skutečně tak. Já se domnívám, že nikoli. Naopak, vzájemné vztahy se mnohdy dostávaly na bod mrazu, někteří svévolně porušovali a nerespektovali to, co bylo ujednáno, vůbec na své závazky nebrali ohledy a jednali svévolně. Samozřejmě tím nechci tvrdit, že vzájemné vztahy Německa, Itálie a Japonska v té době byly pouze špatné (potom by přeci se nabízela otázka, jak je tedy možné, že spolu sepsali několik smluv, a že spolu vůbec komunikovali).

Reálný stav bych chtěl ukázat na analýze mezistátních vztahů států Osy, na jednáních na nejvyšší úrovni, návštěvách hlavních představitelů, průběhu sepisování smluv, reakcích ostatních na jednostranné kroky jednoho z aktérů, či na uvažování a postojích nejvyšších reprezentantů států.

Práci člením podle dat sepsání významných paktů či smluv, neboť to považuji za projev pozitivnějších vztahů a zároveň tak na době a událostech mezi těmito mezníky lze lépe popsat ony negativnější projevy ve vzájemných vztazích Osy.

Hodlám analyzovat všechny smlouvy, které vyjadřují významné sblížení aktérů, a které byly základem vytvoření Osy (Smlouva o ose Berlín-Řím 1936, Pakt proti Kominterně 1936 a přistoupení Itálie k Paktu proti Kominterně). Další část práce bude věnována vývoji spojení až k podpisu Paktu Molotov-Ribbentrop a reakcí na něj ze strany Japonska a Itálie.

předpokládaná osnova:

1) úvod

2) stať:

a) Smlouva o ose Berlín-Řím

b) Pakt proti Kominterně

c) Vytvoření Osy, přistoupení Itálie k Paktu proti Kominterně

d) Ocelový pakt

e) Pakt Molotov-Ribbentrop

3) závěr

literatura a zdroje:

neperiodická:

- Arendtová, Hannah: Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla. Praha, Mladá fronta, 1995
- Bix, Herbert P.: Hirohito a vznik moderního Japonska. Praha, BB art, 2002
- Bloch, Michael: Ribbentrop. Praha, Naše vojsko, 1994
- Boyle, David: Druhá světová válka ve fotografiích. Čestlice, Rebo, 1999
- Bullock, Alan: Hitler a Stalin. Paralelní Životopisy. Plzeň, Mustang, 1995
- Bullock, Alan: Hitler. A study in Tyranny. Harmondsworth, Penguin Books Ltd., 1962
- Ciano, Galeazzo: Deník. 1939-1943. I. díl, 1939. Praha, ERM, 1997
- Ciano, Galeazzo: Deník. 1939-1943. II. díl, 1940-1941. Praha, ERM, 1997
- Čelovský, Bořivoj: Mnichovská dohoda 1938. Šenov u Ostravy, Tilia, 1999
- Dupuy, R. Ernest - Dupuy, Trevor N.: Vojenské dějiny. 2. díl, Praha, Forma, 1997
- Gilbert, Felix – Large, David Clay: Konec evropské éry: dějiny Evropy 1890-1990. Praha, Mladá Fronta, 2003
- Irving, David John Cawdell: Hitlerova válka a válečná stezka let 1933-1945. Brno, Jota, 2000
- Johnson, Paul: Dějiny 20. století. Praha, Rozmluvy, 1991
- Mann, Golo: Dějiny Německa 1919 – 1945. Praha, Český spisovatel, 1993
- Moravcová, Dagmar – Bělina, Pavel: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941. Praha, ISE, 1998
- Müller, Helmut M. - Krieger, Karl Friedrich - Vollrath, Hanna: Dějiny Německa. Praha, Lidové noviny, 2001
- Nálevka, Vladimír: Světová politika ve 20. století 1. Praha, Skřivan ml., 2000
- Nolte, Ernst: Fašismus ve své epoše. Praha, Argo, 1999
- Ort, Alexandr: Evropa 20. století. Praha, Arista, 2000
- Procacci, Giuliano: Dějiny Itálie. Praha, Lidové noviny, 1997
- Reischauer, Edwin O. – Craig, Albert M.: Dějiny Japonska. Praha, Lidové noviny, 2000
- Ridley, Jasper Godwin: Mussolini. Praha, Themis, 2002
- Santamaria, Yves: 1939, německo-sovětský pakt. Praha, HZ, 2001
- Shirer, William L.: Vzestup a pád třetí říše: dějiny nacistického Německa. Brno, Marek, 2004
- Schmidt, Paul: Paměti Hitlerova tlumočnicka. Brno, Barrister & Principal, 2002
- Spang, Christian W. - Wippich, Rolf-Harald: Japanese-German Relations, 1895-1945. New York, Routledge, 2005
- Taraba, Luboš: Duce. Anatomie jedné kariéry. Praha, Horizont, 1992

Zwettler, Otto: Světové dějiny. 2, Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost. Praha, Fortuna, 1996

periodická:

Albrecht-Carrie, Rene: Peace with Italy – An Appraisal. Political Science Quarterly, Vol. 62, No.4 (Dec. 1947)

Boyd, Carl: The Berlin-Tokyo Axis and Japanese Military Initiative. Modern Asian Studies, Vol. 15, No. 2 (1981)

Sato, Koyzo: Japan's Position before the Outbreak of the European War in September 1939. Modern Asian Studies, Vol. 14, No. 1

Ward, Barbara: Italy and the German Alliance. The Political Quarterly, Vol. 11, Issue 3 (July 1940)

Watt, D. C.: An Earlier Model for the Pact of Steel: The Draft Treaties Exchanged between Germany and Italy during Hitler's Visit to Rome in May 1938. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 33, No. 2 (Apr., 1957)

Weinberg, Gerhard L.: The Nazi-Soviet Pacts A Half-Century Later. Foreign Affairs, Fall 89, Vol. 68, Issue 4